بەڵێ قورئان پارێزراوە

وەڵامی پرسیارە کۆمەڵایەتیەکان

لە کتێبی ئایا قورئان پارێزراوە

بسم الله الرحمن الرحيم

بەڵێ قورئان پارێزراوە

وەڵامی پرسیارە کۆمەڵایەتیەکان

لە کتێبی ئایا قورئان پارێزراوە

کتێبی پێنجەم

نووسینی

یاسین ئەحمەد زەنگەنە

ناسنامەی کتێب

- ناوی کتێب: بەڵێ قورئان پارێزراوە
- نووسینی: یاسین ئەحمەد زەنگەنە
- لە بڵاوکراوەکانی پرۆژەی تیشك (٩١)
- چاپی یەکەم ـ ٢٠١٣
- دیزاین: ڕەوشت محەمەد
- تیراژ: ٥٠٠
- چاپخانە: چاپخانەی شڤان ـ سلێمانی

ناونیشانی پرۆژەی تیشك لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت:
www.tishkbooks.com
ئیمەیلی پرۆژەی تیشك:
tishkbooks@yahoo.com . info@tishkbooks.com
مافی لە چاپدانی ئەم کتێبە پارێزراوە بۆ پرۆژەی تیشك.

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارەی (١٣٧٢) ی ساڵی ٢٠١٣ی پێدراوە.

پێڕست

- پێشەکی ٧
- بەشی حەوتەم، پرسیارە کۆمەڵایەتییەکان ١١
- بۆچی شایەتی دانی ژن نیوەی شایەتی دانی پیاوە؟! ١٢
- فرە ژنی.. ١٦
- لێدانی ژنان ٢٢
- ژن و جیابوونەوە ٢٦
- ژن و حیجاب ٢٩
- زۆر لێکردن بۆ زەکاتدان ٣٠
- دابەشکردنی دەسکەوتەکان ٣٤
- وەرگرتنی سەرانە لە لە خاوەن کتێبەکان ٣٥
- زۆرکردن لە کەنیزەکەکان بۆ خراپەکاری ٣٨
- پەکخستنی شاهیدیان و جەڵدە لێدانی شاهیدەکان ٤٠
- جەڵدەلێدانی زیناکەر بە ئاشکرا ٤٣
- بەندکردنی هەمیشەیی ٤٥
- تۆڵەسەندنەوە.. ٤٨
- غەزا کردن ٥٠
- دەمارگیری بێزراو ٥٢
- ئایا قورئان بانگەشە بۆ رق و کینە دەکات ٥٥
- یاسای بتپەرستی.. .... ٦١
- ئەویاسایانەی کەوا کۆمەڵگا دەیبێزێنێت و رەتی دەکاتەوە.... ٦٤

- پۆل پۆل دێنە ناو ئیسلامەکانەوە ٦٥
- شەڕی سەختی نێوان مسوڵمانان ٦٩
- سەرچاوەکان.. ٧٧

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

پێشەکی

نەیارانی ئیسلام بە گشتی و گاورەکان بەتایبەتی هەر لەسەرەتای هاتنی ئایینی پیرۆزی ئیسلامەوە تا ئەم ساتە وەختە بە هەموو شێوازێك دژایەتی ئیسلامیان کردووەو بۆ ئەم مەبەستەش دژایەتی کردنی قورئان لەیەکەمایەتی کارەکەیاندا بووە، چونکە ئەو راستیانەیان زانیوە کە قورئان گەورەترین کاریگەری لە سەر دڵ و دەروون و هەست و نەست و ژیانی مسوڵمانان هەیە، و نهێنی هێزو توانای مسوڵمانان بەهۆی پابەند بوونیانەوەیە بەقورئانەوە، ئەمەو قورئان تاکە کتێبی خوایە، کەوەك خۆی ماوەتەوەو دەستکاری نەکراوە.

هەر خوێندنەوەی قورئان و گوێلێگرتن و توێژینەوەی بۆتە مایەی مسوڵمان بوونی ژمارەیەکی زۆری خەڵکی نامسوڵمان.

دژایەتی ئیسلام و پەیامە پاك و بێگەردەکەی هۆکاری خۆی هەیەو، چونکە تاکە ئایینە سەرەڕای هەموو ئاستەنگ و بەربەستەکان بەردەوام لەگەشەکردن و بڵاو بونەوەدایە، ئەوەتا راپۆرتی رێکخراوی لێبووردەیی ئایینی)لەکەنەدا ئاماژە بەوە دەکات ئایینی ئیسلام تاکە ئایینە کەبەردەوام ژمارەی شوێنکەوتوانی لەهەڵکشان و زیادبووندان، و لەکاتێکدا بەردەوام ژمارەی گاورەکان لەکەمبوونەوەدان. بەپێی ئاماری تازەی مەوسوعەی جیهانی ویکیبیدیا ژمارەی مسوڵمانان لەجیهاندا گەشتۆتە (١٥٢٠٠٠٠٠٠٠) ملیارێك و پێنج سەدو بیست ملیۆن کەس، ئەمەش دەگاتەرێژەی لە ٢٣،٦ ٪

کۆی دانیشتوانی جیهان، ڕێکخراوی لێبووردەیی ئایینی پێشبینی دەکات ئیسلام ببێتە ئایینی پلە یەك پێش هاتنی ساڵی ٢٠٢٣.

هەربۆیە بەردەوام هێرش دەکرێتە سەر ئیسلام و هەوڵی دوورخستنەوەی خەڵکی لێدەدرێت و لەبەرچاوی گەلان ناشیرین دەکرێت، بۆ ئەم مەبەستە بەردەوام کۆنگرەو کۆنفرانس دەبەسترێت، و ملیارەها دۆلار خەرج دەکرێت بۆ بەدیهێنانی ئەم ئامانجە قێزەونە.

خوای گەورەش لەقورئانی پیرۆزدا فەرموویەتی (إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ) الانفال ٣٦.

بەواتای: بێگومان ئەوانەی بێباوەڕن، ماڵ و سامانی خۆیان بەخت دەکەن بۆ ئەوەی بەشێنەیی بەربەست دانێن و ڕێگری بکەن لەبەردەم ئایین و ڕێبازی خوادا، جاماڵ و سامانیان لەئاییندەدا بۆ ئەم مەبەستە خەرج دەکەن! پاشان دەبێتەپەشیمانی و حەسرەت لەسەریان، لەدوایدا شکست دەهێنن، بێگومان ئەوانەش کە بێباوەڕبوون بۆ دۆزەخ کۆدەکرێنەوەو ڕاپێچ دەکرێن. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ١٨١ .

هەروەها فەرمویەتی: (يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلاّ أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ) التوبة ٣٢.

بەواتای: دەیانەوێت نورو ئایینی خوا بەقاڵەی دەمیان بکوژێننەوەو خامۆشی بکەن (بەڵام خەیاڵیان خاوە) خوا ناهێڵێت ئاواتیان بێتەدی و هیچ شتێکی تری ناوێت جگە لەوە نەبێت ئایین و نوری خۆی سەربخات ونوری خۆی تەواو بکات و دەری بخات، هەرچەندە کافرو بێباوەڕان پێی سەغڵەت و دڵتەنگ بن. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ١٩١.

لێرەدا ئاماژە بە بەسەرهاتێك دەكەین كەراستی وتەكانمان دەسەلمێنێت، سەرۆك وەزیرانی پێشووتری بەریتانیا (ویلیام گلادستۆن) لە ئەنجوومەنی عمومی بەریتانیا، قورئانێكی بەدەستەوەگرت و وتی: ئێمە ناتوانین ئیسلام و مسوڵمانان لەناوبەرین تا سێ شت لەناو نەبەین، نوێژی هەینی، حەج، ئەم كتێبە، یەكێك لەئامادەبوان هەستا تا قورئانەكە بدڕێنێ و لەت و پەتی بكات، ئەویش وتی: گەمژە من ئاوهام ناوێت، من دەمەوێ لەدڵ و هەڵسوكەوتیاندا بیدڕێنین. هەروەها وتی: مادام ئەم قورئانە لەدەست مسوڵماناندا بێت ئەوروپا ناتوانێت دەست بەسەر رۆژهەڵاتدا بگرێت.

كتێبی ئایا قورئان پارێزراوە؟ لەنووسینی عبدالله فادی، بەشێكی ئەو هەوڵە نەزۆكانەیە كەدژی ئیسلام و قورئانیش وەك سەرچاوەی یەكەمی گیراوەتە بەر، وەرگێڕێكی نادیاریش بەسەقەتی كردویەتی بەكوردی و كۆمەڵێ سەرنج و تێبینی داوە، بەهیوای ئەوەی رۆڵەكانی ئەم میللەتە لەدینی هەق و راستی دورخاتەوەو خزمەتێك بەنەیارانی ئیسلام بكات.

بەندەش كەئەركی وەڵامدانەوەی بەشی حەوتەمی كتێبەكەم پێسپێردرا لەلایەن برایانی بەڕێزی(پرۆژەی تیشك)ەوە، كەتایبەتە بەپرسارە كۆمەڵایەتیەكان، وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارە سواوانە كارێكی ئەوتۆ نیەو بەڵام داواكرا بەكورتی بێت چونكە خوێنەرانی ئەم سەردەمە زیاتر حەز بەكتێب و نامیلكەی قەبارە بچوك دەكەن.

سبحانك اللهم وبحمدك اشهد ان لااله الا انت

یاسین ئەحمەد زەنگەنە

سلێمانی، كانوونی یەكەم ٢٠١٢

بەشی حەوتەم

پرسیارە کۆمەڵایەتییەکان

١- بۆچی شایەتی دانی ژن نیوەی شایەتی دانی پیاوە؟!

(فادی) رەخنە لە قورئان دەگرێت بەوەی لە شایەتیداندا جیاوازی کراوە لە نێوان ژن و پیاودا، بەوەی شایەتی دانی ژن، نیوەی شایەتیدانی پیاوە، هەروەك لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە (وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنْ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الآخْرَى) البقرە ٢٨٢.

بەواتای: بادوو پیاو لە خۆتان شایەتی لەسەر(قەرزو مامەڵە) بگرن ئینجا ئەگەر دوو پیاو دەست نەکەوتن بۆشایەتی، ئەوا با پیاوێك و دوو ژن بن شایەتیەکە بدەن لەو کەسانەی کە رازین بەشایەتیدانیان، نەوەکو یەکێك لە ئافرەتەکان بیری بچێت با ئەویتریان بیری بهێنێتەوە. (تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٤٨)

بەڵام (فادی) ئەم مانا و راستیانانە نازانێت و بۆیە رەخنە لە قورئان دەگرێت و وای دادەنێت ئەمە سوکایەتیکردنە بە ئافرەتان، هەر وەك دەڵێت (ئێمەش پرسیار دەکەین) بڕی ئەو سەرزەنشت و رسوا کردنە چەندە، کە لەم دید و بۆچونە سوکایەتی پێکەرەوە دەردەچێت، کە ئێجگار دوورە لە پرەنسیبەکانی هاوسانی لە کەسێتی مرۆڤایەتیدا ؟ ئایا چەندین لە ژنان وەکو کەسی تاك بونیان نیە، کە زۆر چاکترن لە ژمارەیەکی زۆر لە پیاوانی نەزان ؟)

لەوەڵامدا دەڵێین:

ئەو بابەتەی ئایەتەکە فەرمانی شایەتیدانی پیێ دەکات بابەتی قەرزە، ئەمەش بابەتێکی دارایی روتەو رێوشوێنی دیاریکراوی خۆی هەیە، پەیوەندی بە مامەڵە و سەودای نێوان خەڵکەوە هەیە، وەك ئاشکرایە ئەم وردەکاریانە

زیاتر پەیوەندی بە پیاوانەوە هەیە، ژنانیش زۆرجار بایەخ بەم بابەتانە نادەن و فەرامۆشی دەکەن، چونکە لەگەڵ سروشت و حەز و خولیایاندا یەکناگرێتەوە، بەگشتی گەر داوا لە ژنان بکرێت ئاگاداری ئەو وردەکاریانە بن و لە یادی نەکەن و بیپارێزن ئەوا ناتوانن بیپارێزن، گەر داوایان لێ بکرێت ئەو وردەکاریانە باس بکەن و رونی بکەنەوە و بیگێڕنەوە ئەوا ناتوانن وەك خۆی بە تەواوی روونی بکەنەوە.

گەر ئافرەتیش بکرێتە شایەت لەم وردەکاریە داراییانەو دواتر داوای شایەتی دانیان لێ بکرێت ئەوا زۆرجار ناتوانن ئەو وردەکاریانە وەك خۆی بخەنە روو، ئەمەش دەبێتە مایەی فەوتانی مافی خەڵکانی دی.

وتەکانی (فادی) هەڵەوناڕاستەو بەو شێوەیە نیە کە ئەو دەرکی پێ کردووە، بابەتەکەش هیچ پەیوەندیەکی بە زوڵم و رق و سوکایەتیکردنەوە نیە و پەیوەندیشی بە چاك دانانی رەگەزی پیاوان بە سەر ئافرەتانەوە نیە، ئەم بابەتە بابەتێکی داراییە و وردەکاری و رێوشوێنی خۆی هەیە. بە پێیی دیدوبۆچونی ئیسلامی، ژنان یەکسانن بە پیاوان لە مرۆڤایەتیدا، بەڵام هەندێك جیاوازی لە نێوان هەردوو رەگەزدا هەیە، لە پێکهاتەیدا تا بتوانێت پەیامە مرۆڤایەتیەکەی جێبەجێ بکات، هەروەها پیاوانیش خاڵی جیاوازی تایبەتیان هەیە تا پەیامە مرۆڤایەتیەکەی بەدی بێنێت. کەس نکۆڵی لەوە ناکات هەندێك لە ژنانی باوەڕدارو چاکەکار و خوا پەرست باشترینن لە زۆر لەو پیاوانەی کە خراپ و نا لەبارن، ئەمەو خۆپارێزی و خوا پەرستی بنەمای رێزلێنانە لای خوای گەورە.

هەروەها ئەم شایەتیدانە بۆ بەردەم دادگا نییەو، تایبەتە بە سەوداو مامەڵەی نێوان هاووڵاتیانەوە، کاتێك قەرز دەدەن بەکەسێك، بابینوسنەوە

گەر نەیان توانی باشایەت راگرن. لەدادگادا قازی و دادوەر بەپێی سروشتی کێشەکان شایەتیدان قبوڵ دەکات، دادوەر لەهەندێ حاڵەتدا تەنها شایەتی ژنان وەردەگرێت لەو کێشەو پرسانەی کەتایبەتن بەئافرەتانەوە،چونکە ئافرەتان لەوبوارانەدا زانیاری و شارەزاییان زیاترە، وەك شیردان، حەیز، سەلماندنی منداڵبوون، لە هەندێ حاڵەتدا شایەتیدانی ژن و پیاو وەك یەك وەردەگیرێت وەك لە(لیعان) و زۆر بابەتی ئایینی گرنگ وەك ریوایەتی فەرموودە، بینینی مانگ....هتد

٢- بۆچی بەشە میراتی ژن نیوەی بەشە میراتی پیاوە؟

خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا فەرمویەتی (یُوصِیکُمْ اللَّهُ فِي أَوْلاَدِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنْثَيَيْنِ). النساء ١١.

بەواتای: خوا رێنموویتان دەکات و فەرمانتان پێ دەدا دەربارەی نەوەکانتان لەبواری میراتی گرتندا(ئەویش ئەوەیە) کەبەشی نێرینەیەکیان بەشی دوو مێینەیانە.

(فادی) دەڵێت (ئایا لەبەرچی کوڕو کچ لە میراتدا هاوسان نەبن ؟ ئایا هەر یەکەیان هەمان جەستەیان نیە، کە پێویستی بە خۆراك و پۆشاك هەیە؟ ئایا پێداویستی ژیان لەسەر هەردوو لایان هەر یەکێك نیە و هەمان شت نیە؟ بەڵکو لەوانەیە داواکاریەکانی ژیان لەسەر کچانی منداڵ یان قەیرە کچ و بێوەژنەکان سەخت و گرانتر بێت)

(فادی) پێشنیار دەکات ژنان و پیاوان لە میراتدا یەکسان بن، بە پاساوی یەکسان بوونیان لە پێداویستی خواردن و خواردنەوەو پۆشاك، وە وای دادەنێت ئافرەت لە پیاو زیاتر پێویستی بەمانەیە، وە وەرگرتنی دوو بەش لە لایەن پیاوەوە بە ستەم و ناڕەوا دەزانێت و بە پێشخستنی پیاوی دادەنا بەسەر ئافرەتەوە.

له وەڵامدا دەڵێین:

پێدانی پیاو دوو هێندەی ئافرەت(له هەندێك باردا) پەیوەست نیه به چاکدانانی پیاوەوە، چونکه پیاو چاکتر نیه له ئافرەت به هۆی رەگەزەوە، چاك نیه له بەر ئەوەی پیاوە، بەڵکو چاکێتی لای خوای گەورە به پێیی تەقواو کردەوەکانە، بێ گوێدانه رەگەز، رەنگ، زمان، تەمەن، رەچەڵەك، ماڵ و سامان، پلەوپایە، بەڕێزترین کەس لای خوای گەورە ئەو کەسەیه که خۆپارێزتر بێت جا ئەو کەسه پیاو بێت یان ژن، دەوڵەمەند یان هەژار، رەش یان سپی.... هتد.

هەروەك خوای گەورە له قورئانی پیرۆزدا فەرموویەتی (إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) الحجرات ١٣.

بەواتای: بەڕێزترینتان لای خوا ئەو کەسانەتانه کەزۆرتر له خواترسەو فەرمان بەرداری خوایه، بێگومان خوا زاناوئاگایه بەهەمووان. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٥١٧.

دابەشکردنی میرات له روانگەی پێداویستەکانی لاشه بۆ خواردن و خواردنەوە و پۆشاك تەماشا ناکرێت، چونکه پیاو و ژن لەوەدا یەکسانن. کاتێك پیاو دوو هێندەی ئافرەتێکی پێ دەدرێت له (هەندێك حاڵەتدا) بەهۆی ئەو ئەرك و بەرپرسیاریەتیەوەیه که پێی سپێردراوە، پیاو بەرپرسه جا لەهەر بارێکی خێزانی و داراییدا بێت، باوك بێت یان هاوسەر، برا بێت یان کوڕ، دەبێته موعیل و بەخێوکەری ئەو ئافرەتانەی که لەلایەتی، جا هاوسەری بن یان دایك یان خوشك یان پور دەبێت پێداویستی و خەرجیەکانیان دابین بکات، بەڵام ژنان هیچ لەمانه له ئەستۆ ناگرن باری دارایی و خێزانیان لەهەر حاڵەتێکدا بێت، هەر کات ئافرەت ویستی له ماڵی

خۆی خەرج بکات ئەوە وەك بەخشش و هاوکاری دێتە ئەژمار کردن، بە واتایەکی تر پیاو بەردەوام دەبێت خەرج بکات و ئافرەتیش بەردەوام وەری دەگرێت.

ئایا هەموو ئەمانە بەڵگەو پاساو نین بۆ ئەوەی پیاوان لەو حاڵەتانەدا دوو هێندەی ژنان وەرگرن لە میراتدا.

ئەمەو ژنان لەچوار حاڵەتدا نیوەی پیاوان وەردەگرن، دووهێندەی ئەم حاڵەتانە وەك پیاوان وەردەگرن، زۆر حاڵەت هەیە زیاتر لە پیاوان وەردەگرن، یان بەش وەردەگرن وپیاوان بێبەشن، ئەمەش بابەتێکی دوور و درێژەو بوار نیە بە درێژی روونی بکەینەوە.

٣- فرە ژنی

(فادی) رەخنە لەو ئایەتە دەگرێ کە فرەژنی حەڵاڵ کردووە، هەروەك خوای گەورە فەرمویەتی (وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاّ تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانكحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاّ تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاّ تَعُولُوا) النساء ٣.

بەواتای: ئەگەرترسان لە ئەنجام نەدانی دادپەروەری لەگەڵ کچە بێ باوکەکاندا (ئەگەر بیانکەنە هاوسەرتان، ئەوە واز لەوان بهێنن) ئەوە لەئافرەتانی تر کەحەڵاڵن بۆتان ژن مارە بکەن دوو دوو، یان سیان سیان، یان چوار چوار(ئەڵبەتە لەیەك هاوسەر زیاتر مەرج و بارودۆخی تایبەتی خۆی هەیە) خۆ ئەگەر ترسان لەوەی کەنەتوانن دادپەروەر بن(لەنێوان هاوسەرەکانتاندا) ئەوە بایەك ژن مارە بکەن، یان ئەو کەنیزەکانەی کەهەتانن (کە دیاردەیەکی کاتی بوو، ئیسلام بنەبڕی کرد) ئەوەی باسکرا

نزیکترە لەوەی ستەم نەکەن (ئەگەر پەیڕەوی بکەن). تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٧٧.

دوای ئەوەی (فادی) پوختەی تەفسیری بەیزاوی سەبارەت بەو بابەتە تۆمارکردووە و ئایاتەکە رەتدەکاتەوەو دەڵێت (ئێمەش پرسیار دەکەین: ئایا خێزان خانەیەکی بچوککراوەی کۆمەڵگا نیە؟ وەهەبونی پیاوێك لە نێوان چوار ژن و ژمارەیەکی زۆر کەنیزەکدا شێوەیەکە لە ستەمکاریەکان، وە گۆڕەپانی خەشم و قین و پێکدادانە و کارگەیەکە، کە ژنانی تەڵاقدراو و منداڵانی ئاوارەی بێ تاوان بەرهەم دەهێنێت، وەئەگەر پیاوێك لە هەمان کاتدا چوار ژن یان زیاتری هەبوو، ئایا لەبەر چی ژنانیش هەوڵ نەدەن لە یەك کاتدا شوو بە چوار پیاو نەکەن؟ ئایا دادپەروەری لەوەدا نیە کە یاسای بنچینەیی پیادە بکەین، کە یەك (حەوا) بۆ یەك (ئادەم) بێت؟).

هەروەها بە (ما) دەربڕینی لەژنان کردووە، کە بۆ نا ئاقڵ بەکاردێت، بەمەبەستی هەنگاونان بۆ پیادەکردنی ئەوبۆ چونەی کەژنان لەبەر ناتەواوی ئەقڵیان رەوتێکی نا ئەقڵانیان هەیە.

لەوەڵامدا دەڵێین:

فرەژنی لەپێش ئیسلامدا لەسایەی ئایینە ئاسمانی و دەسکردەکان و لەنێو موشریك و بێباوەڕەکاندا حزووری هەبووە، ئیسلام فرەژنی دا نەهێناوە، بەڵکو رێکی خستۆتەوەو سنووری بۆداناوەو مەرجداری کردووە، تاخراپ بەکار نەهێنرێت.

ئەمەو فرەژنی رێپێدراوێکی مەرجدارە، و واجب نیە لەسەر پیاوان، مەرجدارە بە دادپەروەری پیاو لە نێوان خێزانەکانیدا، گەر دادپەروەر نەبوو، ئەوا گوناهبارە، هەر کاتێك پیاو لە نێوان هاوسەرەکانیدا دادپەروەر بوو، ئەوا

هەموو ئەو مەترسیانە نامێنێت و دەرەوێتەوە کە نەیارانی فرەژنی باسی لێوە دەکەن. بە دادپەروەری لە نێوان هاوسەرەکاندا ماڵ دەبێتە مێرگی ئاشتی و ئارامی وسۆز و خۆشەویستی و منداڵەکانیش بە شێوەیەکی تەندروست و چاك پەروەردە دەبن، لە ژیانی هاوەڵان و دواتریشدا کە چەند ژنێکیان هێناوەو دادپەروەر بوون لە نێوانیاندا، نمونەی جوان و بەرجەستەن.

گەر هەندێك مسوڵمان ئەم ڕێپێدانی فرە ژنیە بە خراپ بەکاربێنن و زوڵم و ستەم لە هاوسەرە کانیان بکەن، ئەوا بەرامبەر بە خوای گەورە بەرپرسیارن، خۆشیان دەرەنجامی ستەم و هەڵسوکەوتە خراپەکانیان لە ئەستۆ دەگرن، خوای گەورە کە بواری داوە لە هەمان کاتدا مەرجی دادپەروەری بۆ داناوە.

بەڵام سەبارەت بەوەی کە سونەتی خوای گەوەر ئەوەیە کە پیاو تەنها یەك ژن بهێنێت ئەوە درۆ و بوهتانێکی گەورەیە بەناوی خواوە دەکرێت، سەبارەت بەوەی ئادەم تەنها حەوای مارەکردووە، ئەوە بەڵگەیەکی لاوازە چونکە لەو کاتەدا لە نێو مرۆڤدا تەنها حەوا هەبووە، ئەمەو زۆرێك لە پێغەمبەران سڵاوی خوای گەوەرەیان لێبێت چەند خێزانێکیان هەبووە، وەك محمد و داود، سولەیمان،.... سڵاوی خوایان لێبێت.

ڕەخنە گرتنی (فادی) لەم پرسەدا بەڵگەی نەزانی و بێباوەڕییەتی، ئەوەی خوای گەورە حەڵاڵی بکات و ڕێی پێبدات ئەوا بەرژەوەندی و واقیع بینی و حیکمەت هەر لەوەدایە.

دەپرسین ئایا فرەژنی بۆ ژنان چاکتر و پاکتر و شکۆدارترە بەوەی چەند ئافرەتێك هاوسەری پیاوێك بن بەو مەرجانەی ئاماژەمان پێدا یان فرە

دەزگیران و بەناو خۆشەویستان کە سەرتاپای سوکایەتیکردنە بەئافرەت و وەك کاڵایەك تەماشا دەکرێت بۆ تێرکردنی ئارەزووە سێکسیەکان و دەبێتە مایەیی بڵاوبونەوەی خراپەو داوێنپیسی و تێکچوونی شیرازەی کۆمەڵایەتی.

ئەمەو فرەژنی وەك ڕێپێدانی شەرعی پاساوو حیکمەت و بەرژەوەندی تێدایە وەك:

١ـ زۆربوونی ژمارەی ئافرەتان لەچاو پیاواندا: بەهۆی شەڕو کارەسات و ڕووداوە جۆراو جۆرەکانەوە کەزۆربەی زۆری قوربانییەکان پیاون،ژمارەی ژنان چەند بارە دەبێتەوە. بۆنموونە گەر(٢٠٠) پیاو هەبوو، لەبەرامبەردا (٤٠٠) ژن هەبوو، هەرپیاوێك ژنێکی هێنا، ئەوا (٢٠٠) ئافرەت بەبێ مێرد دەمێنێتەوە، ڕەنگە دەوڵەت، کەسوکار، کۆمەڵگا، بتوانن پێداویستی دارایی ژیانیان بۆدابین بکەن، بەڵام بەسروشت و فیترەتی خۆی ژن پێویستی بەپیاوە بۆ تێرکردنی لایەنی سێکسی، جا بۆ تێرکردنی سێکسی سێ گریمانی لەبەردەمدایەو چوارەمی نیە: یان بەرێگایەکی شەرعی چێژ لەپیاو ببات یان بەرێگایەکی ناشەرعی یان ئەبێ خۆی خەفەبکات و نەفسی کوێربکاتەوە ! ئیسلام و عەقڵ و واقیع و بەرژەوەندی دوو گریمانەکەی ئەخیر ڕەتئەکەنەوەو ئەوەی یەکەم بەبژاردەی چاك ئەزانن چونکە دەیان سوودو فەلسەفەی لەپشتەوەیە، ڕۆژئاوا ئەگەری دووەم هەڵەبژێرێت کە سەراپا زیان وماڵوێرانیە بۆ ئافرەت، هەندێ ئایینی دەستکردیش گریمانەی یەکەم هەڵدەبژێرن کەلەڕاستیدا پڕە لەستەم و نادادی.

٢ـ بەشێك لەئافرەتان بەهۆکاری جیاواز وەك نەخۆشی، ناتوانن خواستی مێردەکانیان بهێننە دی، پیاوەکانیش مافی خۆیانە لەم بارانەدا هاوسەرێکی تر هەڵبژێرن، ڕێزو مافی هاوسەری یەکەمیشیان بپارێزن.

٣- نەزۆکی، جاری واهەیە ئافرەت بەهەرهۆکارێك بێت، منداڵی نابێت و راپۆرتی پزیشکی روونی دەکاتەوە، پیاویش حەز بەمنداڵ دەکات و مافی سروشتی خۆیەتی ژنێکی تر بهێنێت، بەهیوای ئەوەی خوای گەورە نەوەی پێ ببەخشێت.

٤- هەندێك لەپیاوان بەسروشت و پێك هاتەی خۆیان لایەنی سێکسیان بەهێزەو هاوسەرە کانیشیان ناتوانن لەئاستی حەزوو خواستە سێکسیەکانی مێردەکانیاندابن. لەم کاتەدا هانا بۆئەوە دەبەن کەژنێکی تر بهێنن.

٥- چارەسەرە بۆزۆر کێشەی کۆمەڵایەتی وەك قەیرەیی کچان، بێوەژنان... هتد.

سەبارەت بەوەی کە ژنان بۆیان هەبێت چەند پیاوێکیان هەبێت بەڵگەی نەزانینی نووسەرەکەیە، وەڵامدانەوەی ئەمەش زۆر هەڵدەگرێت ئەوەندە بەسە بڵێیین لەگەڵ سروشت و توانای ژندا یەکناگرێتەوەو، دەبێتە مایەی تێکەڵبوونی نەوەکان، هیچ نەوەیەك نازانێت کێ باوکێتی، ئەگەری ئەوە هەیە هەرەیەك لەو پیاوانە بانگەشەی ئەوە بکەن کە باوکی ئەو منداڵەن، لەمەشدا خراپە و تاوانی کۆمەڵایەتی و دەرونی و مرۆڤایەتی هەیە.

هەروەها نوسەر بە نەزانی دەڵێت ئایەتەکە (بە (ما) دەربڕنی لەژنان کردووە، کە بۆ نا ئاقڵ بەکاردێت، بەمەبەستی هەنگاونان بۆ پیادەکردنی ئەو بۆ چونەی کەژنان لەبەر ناتەواوی ئەقڵیان رەوتێکی نا ئەقڵانیان هەیە) ئەمەش وانیە، چونکە (أو) حرف عطف للتخيير (ما) اسم موصول مبنيّ في محلّ نصب معطوف على واحدة) بۆیە (ما) لێرەدا (اسم معطوف)ە.

هەروەها وەرگێڕیش لەپەراوێزی باسەکەدا(مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) بەهەڵەو بەبێ بەڵگە لێکدەداتەوەودەڵێت (خاوەنی قورئان (کچانی بێ باوك و کۆیلەمێ، وەچەی هەژار کراوان وەك یەك سەرنج دەدات و بەیەك چاو لەگەڵ کچانی

خاوەن سامانەکاندا سەیریان ناکات. هەرلەم دیدو تێڕوانینەشەوەیە کەلەناو مسوڵمانانداندا منداڵی بێ باوان بەسوك سەیریان دەکرێت، یان وەك کچانی باوکدارو خاوەن سامان سەرنج نادرێن.) دیارە ئەم قسانە سەراپای درۆیەو دوورە لەراستی و هیچ بنەمایەکی نیە، ئیسلام زۆر رێزی لەبێ باوکان ناوەو خودی پێغەمبەریش (صلی الله علیەواله وسلم)بەبێ باوك و دایك گەورەبووە، داوای لەمسوڵمانان کردووە کەیارماتی و چاودێری هەتیوان بکەن ئەوەتا فەرموویەتی (انا وکافل الیتیم في الجنة هكذا. واشار بالسبابة والوسطى، وفرج بينهما شيئا) رواه البخاري. بەواتای من و سەرپەرشتیاری بێ باوکان لەبەهەشتدا پێکەوەین هەروەك چۆن ئەو دوو پەنجەیە پێکەوەیە. بۆیە چەندین دەقی پیرۆز هەیە ئاماژە بەم بابەتە دەکات و بواری خستنە روویمان نیە گەر کەسێکیش بەزبری مامەڵە لەگەڵ کەسێکی بێ باوکدا بکات ئەوە نیشانەی تێنەگەبشتنێتی لەئیسلام و پێی گوناهبار دەبێت.هەروەها ئیسلام تاکە پەیام و بەرنامەیە کەرێزی هەژارانی گرتووەو کاری بۆ نەهێڵان یان کەمکرنەوەی ئازارو مەینەتەکانیانی کردووە. بوونی کەنیزە کەدیاردەیەکی کاتی ئەو سەردەمە بووە، ئیسلام بەهەنگاوی کرداری و بەپلە بەندی چارەسەری کردووەسەرەتا رێزو شکۆو کەسایەتی بۆگێڕاونەتەوەو مامەڵەی چاك و تەندروستی لەگەڵکردوون.

٤ـ لێدانی ژنان

(فادی) ڕەخنە لەوە دەگرێت کە لێدانی ژنان لە هەندێ حاڵەتدا ڕێپێدراوە، هەروەك لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە (وَاللاَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا) النساء ٣٤.

بەواتای: ئەو ئافرەتانەی ئێوە دەترسن سەرپێچی و سەرکەشی بکەن، سەرەتا ئامۆژگاریان بکەن (ئەگەر سوودی نەبوو) لەناو جێدا پشتیان تێبکەن، (ئەگەر ئەوەش سوودی نەبوو) لێیان بدەن (بەمەرجێك لێدانەکە لە دەم و چاو نەبێت و ئاسەوار بەجێنەهێڵێت) ئەگەر بەم هۆیانە لەلادان و یاخی بوون وازیان هێنا، ئەوە ئیتر ستەمیان لێ مەکەن و ڕێگەی تر مەگرنە بەر(بۆ ئازاردانیان) بێگومان خوا بەرزو بڵندو گەورەیە (ئەگەر ستەمیان لێبکەن تۆڵەتان لێدەسێنێت). تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٨٤

قورئان بانگەشە بۆ ئەوە دەکات ئەگەر (ژنێك لە لێدان و وشکی هەڵسوکەوت یان لە خۆ لێگرتنەوەی مێردەکەی ترسا، ئەوە با ژنەکە پەنا بەرێتە بەر کۆمکارێکی هەڵسەنگاندن لە کەسوکاری خۆیی و مێردەکەی تاکو لە نێوانیاندا بەچاکە ناوبژیوانی بکەن.

(وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتْ الأَنفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا) النساء ١٢٨

هەروەها نووسەردەڵێت: ئەگەر پیاو لە یاخی بوون و سەرکێشی ژنەکەی ترسا ئەوا لەسەریەتی کە ئامۆژگاری بکات پاشان لێی دابڕێت، پاشان لێی

بدات ئەگەر چی بە زللە یان بە مست بێت یان بە قاچ (لەقە) یان شەقی تێ هەڵدات یان بە قامچی لێی بدات یان دار.

دواتر ناوبراو دەقێك لە ئینجیل دەهێنێ سەبارەت بە خۆشەویستی پیاو بۆ خێزانەکەی، بەمەش دەیەوێت بەراورد بکات لە نێوان قورئان و ئینجیلدا، قورئان تۆمەتبار دەکات بەوەی بانگەشە بۆ زوڵمکردن لە ئافرەتان و سوکایەتیپێکردنیان دەکات، بەڵام ئینجیل بانگەشە بۆ خۆشەویستی و ڕێزلێنانی ئافرەتان دەکات.

لە وەڵامدا دەڵێیین:

قورئانی پیرۆز بانگی پیاوان دەکات بۆ ژیانی پڕ لەخۆشەویستی ومیهرەبانی لەگەڵ هاوسەرە کانیاندا، ئەمەش بە ئایەتێك لە ئایەتەکانی خوا دادەنرێت (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ...) الروم ٢١.

بەواتای: یەکێك لەنیشانەو بەڵگەکانی ئەوەیە: کە هەر لەخۆتان هاوسەری بۆ درووست کردوون بۆ ئەوەی ئارام بگرن لەلایداو لەنێوانتاندا خۆشەویستی و سۆزو میهرەبانی فەراهەم هێناوە، بەڕاستی ئا لەو دیاردانەدا نیشانەو بەڵگەهەیە بۆ کەسانێك بیردەکەنەوەو تێدەفکرن. تەفسیری ئاسان لاپەڕە٤٠٦.

هەروەها خوای گەورە نەهی لە پیاوان کردوە ستەم لە ئافرەتان بکەن و ئازاریان بدەن (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلاَّ أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا(١٩)وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلاَ تَأْخُذُوا

مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا(٢٠) وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا) النساء ١٩ـ٢١.

بەواتای: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە درووست نیە بۆتان ژنان بەزۆر بکەنە میراتی خۆتان و دەستیان بەسەردا بگرن، (وەکو کەل و پەلی تری ناومالّ)، ناچاریان مەکەن تا هەندێك مارەییتان بۆ بگەڕێننەوە، مەگەر ئەوان گوناهێکی ئاشکراو دیار ئەنجام بدەن، هاوژینیان بەجوانی لەگەڵدا بەرنە سەر، ئەگەر خۆشتان نەویستن و لێیان بێزاربوون، ئەوە دوورنیەو دەشێت حەزتان لەشتێك نەبێت و خوا بیکات بەمایەی خێرو بێری زۆرو بێ سنوور.

خۆ ئەگەر ویستتان هاوسەرێك بخەنە جێگەی هاوسەرێکی ترو مارەییەکەی (ئاڵتون و سامانێکی) زۆرتان پێدابوو، ئەوە نابێت هیچ شتێکی لێ بگێڕنەوەو لێی کەم بکەنەوە، ئایا ئەو مارەییەی کەپێتان داوەو وەری دەگرنەوە لێان بەدرووست کردنی بوختانێکی ناڕەواو گوناهو ستەمێکی ئاشکرا!؟

جاچۆن دروستە مارەییان لێ وەربگرنەوە، لەکاتێکدا ئێوە چوونەتە لای یەکترو ژنانیش پەیمان و بەڵێنێکی گەورەو گرنگیان لێوەرگرتوون(لەکاتی مارەکردنیاندا).تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٨٠ـ ٨١.

بە دەگمەن ژن لەگەڵ مێردەکەیدا جیاوازی دەبێت و سەرکەش و یاخی دەبێت، لەم بارەدا پێویستە پیاو چارەسەری ئەم بارە بکات، بڕیاری درووست بدات، پێش ئەوەی بگاتە تەلاق و جیابوونەوە، خوای گەورە سێ هەنگاوی پلە بەندی داناوە:

ئامۆژگاری کردن و بیرخستنەوەی بە پەیامی خواو و ئاگادارکردنەوەی لە دەرئەنجامی سەرکەشی، گەر ئەم شێوازە سودی نەبوو ئەوا پەنا بۆ

دورکەوتنەوە لێی لەسەرە جێگادا، گەر ئەم هەنگاوەش سودی نەبوو ئەوا دەتوانیَ بە لێدانێکی سوك لێی بدات.

نە قورئانی پیرۆز و نە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) رێگای داوە بەو شێوازە لێدانەی کە (فادی) وەسفی دەکات، ئەمە و هیچ زانا و فەقیهو توێژەرێك بەم شێوە وەسفە باسی نەکردووە، ئەمە و ناشێت بەکارهێنانی دار یان لەقە بەکاربهێنرێت بۆ لێدانی ئافرەت چونکە ئەمە شێوازێکە لە تۆڵە سەندن نەك میکانیزمێکی پەروەردەیی و شێوازێکی چارەسەر بێت. لێدانی ئافرەتی سەرکەش وەك شێوازێکی چارەسەر دەبێت لێدانێکی سوك بێت بە ناو لەپ یان بە پەنجەکان، یان بەسیواك، ئەمە و نابێت دەم و چاو بگرێتەوە و لەبەر ئەوەی لای خوا بەرێزە، هەروەها هیچ شوێنەوەرێك بەجیَ نەهێڵێت، هەروەها نابێت توند بێت، لێدان بەم مەرجانەی زانایان باسیان کردووە تەنها ناوی لێدانەو لەختووکەدان دەچێت، و لایەنێکی مەعنەوییە. دوپاتی دەکەینەوە زۆربەی پیاوان مەگەر زۆر ناچاربن پەنا بۆ ئەم شێوازە بەرن، ئەمەو لە حاڵەتی زۆر دەگمەندا بە کاردێت، بەشێکی بەرچاو لە زانایان وتویانە چاکترین شت دوور کەوتنەوەیە لە لێدان ئەمەو لە سونەتی کرداری پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) هەرگیز لە هاوسەرەکانی نەداوە و هەر چەند کێشەو گرفت و پاساو هەبوبێت.

٥- ژن و جیابوونەوە

لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە گەر پیاو ژنەکەی تەلاقی سێ بەسێ دا ئەوا بۆی حەلاڵ نابێتەوە مەگەر کاتێك پیاوێکی تر مارەی بکاتەوە(فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ) البقرة ٢٣٠. بەواتای: خۆ ئەگەر(بۆجاری سێیەم، پیاو ژنەکەی خۆی) تەلاق دا ئەوە ئیتر جارێکی تر بۆی حەلاڵ نابێت مەگەر دوای ئەوەی شوویەکی تر بکات و (هاوسەر ی دووەمی بەشێوەیەکی ئاسایی تەلاقی بدات، یان بمرێت)، ئەوە بۆیان هەیە بگەڕێنەوە بۆلای یەکترو(ژیانی ژن و مێردایەتی دەست پێبکەنەوە)، ئەگە ر گومان و رایان وابوو دەتوانن سنوورەکانی خوا راگرن و(ژیانێکی ئاسودەیی ببەنە سەر)، جا ئەوەی کەباسکرا سنورەکانی خوای گەورەن، روونیان دەکاتەوە بۆگەلێك کە بزانن و تێبگەن. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٣٦.

بەلام گەر مێردی تەنها گرێبەستی هاوسەرگیری ئەنجامدا بە مەبەستی حەلاڵ بوون و گەڕانەوەی بۆ لای هاوسەری یەکەمی و سەرجێیی لەگەڵ نەکرد ئەوە نابێت، هەروەك پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) نەفرەتی کردووە لە دووو پیاو (المحلل) مێردی دووەم و(المحلل له) مێردی یەکەم هەروەك فەرموویەتی: (لعن رسول الله المحلل والمحلل له) رواه احمد والنسائي والترمذي وصححه

(فادی) بەسروشتی خۆی ئەم راستیانە رەت دەکاتەوەو نکۆڵی لێ دەکات و جنێو و سوکایەتی بە پێغەمبەر دەکات و دەڵێت (ئێمەش پرسیار دەکەین: ئایا کەسانی ئەقڵ مەند ئەم سیستمە نامۆیە رەتناکەنەوە؟ ئایا لە بەرچی

قورئان بانگەشە بۆ ڕێکەوتنی تەڵاقدار و گەڕانەوەی ژنێك بۆ لای مێردی یەکەمی بە مەرجی جووتبونی ژنە تەڵاقدراوەکە لەگەڵ پیاوێکی تردا گرێ دەدات، کە بە (المحلل) حەڵاڵ کەر ناوزەدی دەکات؟ وە ئایا لەبەرچی پێغەمبەر نەفرەتی لە (المحلل) حەڵاڵ کەر و (المحلل له) حەڵاڵ بۆ کراو مێردی پێشوو کردوە، ئایا یاسادانەرەکە مستەحەق و شایستە تر نیە بە نەفرەت؟)

لە وەڵامدا دەڵێین:

(فادی) بە فرت و فێڵ ٚ و چەواشەکردن و دەیەوێت خوێنەر چەواشە بکات، ناوبراو بەناو بانگەشە بۆ ئەوە دەکات داوا لە ژیر مەندان دەکات کە ئەم سیستەمە نامۆیە رەت بکەنەوە، چونکە بە پێی دیدی ئەو پێچەوانەی ئەقڵ و ژیرییە، بەڵام دەڵێین ئەم یاسایە لەچیدا لەگەڵ ئەقڵ و ژیریدا یەکناگرێتەوە، خوای گەورە یاسای تەڵاقی بۆ داناوین و بە سێ تەڵاق دیاری کردووە، لە کاتێکدا لە سیستەمی نەفامیدا بە شێوەیەکی رەهاو کراوە بووە، پیاو ژنەکەی سەد جار تەڵاق دەدا و دواتر دەیهێناوە، بەڵام ئایینی ئیسلام هات و تەڵاقی دیاریکرد بە سێ تەڵاق.

ئافرەتیش دوای تەواو بوونی ماوەی عیدەکەی لە مێردی یەکەمی دەتوانێت شوو بکاتەوە، ئایا ئەم رێپێدانە چ تێگیرانێکی هەیە لەگەڵ ژیریدا، پیاوی دووەمیش گەر تەڵاقیدا هیچی تێدا نیە، هیچ رێگریەکیش نیە جارێکی تر ئەم ئافرەتە شوو بکاتەوە بە مێردی یەکەمی دوای تەواو بوونی عیدەکەی لە مێردی دووەمی، بۆیە ئەقڵی دروست بە هیچ شێوەیەك پێچەوانە نیە بەم شەریعەت و پەیامە.

مێردی دووەم گەر ئافرەتەکەی مارە کرد بە پێی بنەما شەرعیەکان و وەك ژن و مێردێکی تەواو لە رووی ئەرك و مافەوە ئەمە پێی ناوترێت (المحلل)

چونکه ئەم کەسە مەبەستی نیە بیگێڕێتەوە بۆ مێری یەکەم و هیچ مەرجێکی لەسەر نیە کە سەرجێیی لەگەڵ نەکات.

وەرگێڕ یش لە پەراوێزدا دەڵێت (المحلل، حەڵاڵکەر) پیاوی دووەم، کەژنەکەی لێ مارە دەکرێت کەزۆربەی جار دەبێ تەڵاقی بداتەوە بۆ مێردی یەکەمی ئەمەش بەپێی ڕێککەوتنێکی پێش وەخت بووە، واتە ئەو پیاوەی ژنی سێ بەسێ تەڵاقدراو دەهێنێ پاشان تەڵاقی دەدات بۆ مێردی پێشووی ژنەکەو بۆی حەڵاڵ دەبێ)، (محلل لە، حەڵاڵ بۆکراو) مێردی یەکەمی ژنەکە(یان ئەو مێردەی کە تەڵاقی داوە) کەپێغەمبەر نەهی لێکردووە بەپێی دەقی ئایەتی(بعولتهن احق بردهن) واتە مێردەکانیان موستەحەقترن، کەژنە تەڵاقدراوەکانیان بگەڕێننەوە لای خۆیان ئاماژەیەکە بۆ بەجاش مارەکردنەوە، کەلە سزادان و تەمێکردنێکی سێکسی شەرعیکراو دەچێت و میصریەکان بەو پیاوەی دووەم دەڵێن کوبری، واتەپرد) لەوەڵامی قسە بێ بنەماو بێ سەروو بەرەکانی وەرگێڕدا دەڵێین: ئەم ڕوونکردنەوانەی سەرتاپا هەڵەیەو وانیەو نازانین کامیانی بۆ ڕاست کەینەوە، ئەوەی خەڵکی پێی دەڵێن مارە بەجاش لەئیسلامدا بوونی نیەو تاوان و فرت و فێڵەو هەر ڕێککەوتنێك لەو بارەیەوە حەرامەوە هەروەك پێشتر لەفەرمودەکەدا ئاماژەمان پێدا (لعن رسول الله المحلل والمحلل له) واتە: پێغەمبەری خوا(صلي الله عليه وسلم) نەفرەتی لە حەڵاڵ کەر و حەڵاڵ بۆ کراو کردووە

هەروەها ئایەتی(وبعولتهن احق بردهن) البقره ٢٢٨.

بەمانای: هاوسەرەکانیان شایستەن بەگێڕانەوەیان، لەماوەی چاوەڕوانی و عیدەدا ئەمەش بۆ تەڵاقی ڕەجعییە، بەهیچ شێوەیەك پەیوەندی بەم باس و تەوەرەوە نیە.

٦- ژن و حیجاب

له سورەتی النور ئایەتی ٣١دا هاتووە (وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ) با سەرپۆشەکانیان بدەن بەسەر سینەیاندا، (خومر) کۆی (خەمار) ە کە ژن سەری پێ دادەپۆشێ وە (جیوب) کۆی (جیب)ە کە سنگ دەگرێتەوە، هەروەها جیب ملیوانی کراس دەگرێتەوە، بەمەش ماناکەی دەبێت بە (با بە سەرۆپۆشەکانیان سەر و ملیان داپۆشن — یسترن اعناقهن بغطاء راسهن) ئێمەش پرسیار دەکەین) (ئایا چۆن ژن دەخرێتە پۆشاکێکی (داشاردنەوە) کە لە بەندینگە دەچێت ؟ (داشاردن) حیجاب) و خۆشاردنەوەی ژنان گیانی کارکردن و چالاکی و ئازادی کەسێتی ژنان دەکوژێت و مرۆڤایەتی بۆ سەردەمی کۆیلایەتی دەگێڕێتەوە).

لەوەڵامدا دەڵێین:

(فادی) کەهێرش دەکاتەسەر حیجابی ئافرەتان و بەشێوازێکی ناشیرین باسی دەکات خۆی قەشەیەکی گاورەو گاورەکانیش گوایە بانگەشەی پاکیزەیی و خاوێنی دەکەن و دژایەتی داوێن پیسی و تێکچوونی شیرازە دەکەن، حیجاب پاراستنی ئافرەتەو بڵاوکردنەوەی پاکی و چاکەخوازییە لە کۆمەڵگادا.

کێ دەڵێت حیجاب بەندیخانەی ژنانە؟بەڵگەی ژیری و زانستی و واقیعی حاڵ، پێچەوانەی وتەکانی (فادییە)ئافرەتانی داپۆشراو نموونەی کارو چالاکی و زیرەکی و داهێنانن و رۆڵی پۆزەتیف و کاریگەریان لەکۆمەڵگادا بینیوە، وەك پەرلەمانتار، پزیشك، ئەندازیار، مامۆستا، فەرمانبەر..... هتد. هیچ کات حیجاب گیانی ئازادی ژنانی نەکوشتووە، بەڵکو پێچەوانەکەی راستە.

ئەوانەی دژایەتی حیجاب دەکەن مەبەست و مەرامی تریان هەیەو بەناوی ئازادی و یەکسانی ژنانەوە پیلانەکانی خۆیان جێبەجێ دەکەن، بازرگانی بەجوانی و لاشەی ئافرەتەوە دەکەن و وەك کالآیەك سەوداو مامەڵەی پێوە دەکەن، ریکلامی کەناڵ و روپەڕی رۆژنامەو گۆڤارو ماڵپەڕەکان راستی وتەکانمان دەسەلمێنن.

هەروەها نوسەر گوایە قەشەیە و خاوەن ئاینی ئاسمانییەو بەرگری لەئینجیلی دەستکاری کراو دەکات ئایا چی دەڵێ ئاینی مەسیحی دژایەتی بالآپۆشی و حیجاب دەکات و بانگەشە بۆسفوری و روت و قوتی دەکات، بێگومان وەلامەکەی دیارەو شتی لەو بابەتە بوونی نیە.

٧- زۆر لێکردن بۆ زەکاتدان

(فادی) ئایەتەکانی سورەتی تەوبە دەخاتە روو کەباس لەدەرکردنی زەکات دەکات(وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ(٥٨)وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ(٥٩)إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ.....)التوبه٥٨-٦٠

بەواتای: هەیانە تانەو تەشەر لە تۆ دەدات لەدابەشکردنی زەکات و دەستکەوتدا(پڕو پاگەندە دەکات کە گوایە عەدا لەت و دادی تێدا نیە)، جا ئەوانە ئەگەر بەشیان بدرێت رازین، ئەگەر بێبەش بکرێ لێی، ئەوا خێرا ئەوان رق هەڵدەگرن و کینە لەسینە دەگرن. خۆ ئەگەر ئەوانە رازی بونایە بەو بەشەی کە خوا بە نسیبی کردون و پێغەمبەر (صلی الله علیەواله وسلم)

پێی بەخشیون و بەدڵ بیان وتایە) خوامان بەسە(کەلێمان رازی بێت)، ئێمە فەرامۆش ناکات لەئاییندەدا هەر پێمان دە بەخشێت لەفەزڵ و زیادە رێزی خۆی، پێغەمبەرەکەشی لەوەی دەستی دەکەوێت پێمان دەبەخشێت، بە راستی ئێمە ئاوات و مەبەستمان گەڕانەوەیە بۆ لای خواو بەدەست هێنانی رەزامەندی ئەوە (ئەوکاتە پاداشتی هەردوو جیهانیان بۆ خۆیان مسۆگەر دەکرد). بێگومان زەکات تەنها بۆ هەژاران و نەداران و ئەوکەسانەی کە کارمەندن بەسەریەوەو بەو مسوڵمانە نوێیانەی کە هێشتا ئیمان جێگیر نەبووە لە دڵیانداو بۆ ئازاد کردنی کۆیلەکان و بۆ (یارمەتی دانی) قەرزدارەکان و بۆ گەیاندنی ئایینی خوا(هەر بوارێك کەخزمەت بە بانگەوازی ئیسلام بکات و ئایینی خوا بەرەو پێش و سەرکەوتن ببات) هەروەها بۆ ئەو رێبوارانەش کە پارەیان لێدەبڕێت و نەدار دەکەون،(دابەشکردنی زەکات بەو شێوەیە) فەرزە لەلایەن خواوە لەگەردنی ئیمانداراندا، خواش زاناو دانایە (لەسامان بەخشین و فەرز کردنی زەکاتدا). تەفسیری ئاسان لاپەڕە ١٩٦.

دواتر باسی شەڕی هەڵگەڕاوەکان دەکات لەلایەن خەلیفە ئەبوبەکری سدیقەوە(خوای لێ ڕازیبێت)کەرێگرییان لەزەکاتدان گرت وخەلیفەش خالیدی کوڕی وەلیدی بۆناردن و شەڕی لەگەڵ کردن و گەڕانەوە ژێر سایەی ئیسلام.

(فادی) دەڵێت) (ئێمەش پرسیاردەکەین: ئەگەر زەکات پایەیەکە لەپایەکانی ئایین و ئایینیش بۆخوایە، ئایا ئەو ئایینە بەئایینێکی راست دادەنرێت ئەگەر ئێمە مومارەسەی بکەین، بەڵام نەك وەك خوازیاروو خۆبەخشێك، بەڵکو بەزۆرە ملیّ و سەرکوتگەری؟وەئەو زەکاتەش کەشمشێری خالیدی کوڕی وەلیدو هاوشێوەکانی کۆی دەکاتەوەخواوەند رەفزی دەکات چونکە ئەوە چاکەگەری نییە.

لەوەڵامدا دەڵێین:

زەکات پایەیەکە لە پایەکانی ئیسلام دەبێت مسوڵمان بە سنگفراوانی و ڕەزامەندی و خۆشحاڵیەوە بیدات، نەك سزای دارایی و سەرانە، هەروەك لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە(خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلاَتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) التوبه ١٠٣.

بەواتای: لەهەندێ ماڵ و سامانی ئەو(ئیمانداراندا) زەکات و خێر وەربگرە، چونکە دەبێتە هۆی خاوێنکردنەوەی ماڵەکەیان و پاك کردنەوەی دڵ و دەروونیان و دوعای داباریني ڕەحمەت بکە بەسەریانداو ئەگەر مردیشن نوێژیان لەسەر بکە، چونکە بەراستی دوعاو نوێژکردنی تۆ مایەی دڵنیایی و ئارامییە بۆیان، خواش هەمیشە بیسەرو زانایە. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٢٠٣ مسوڵمانان پابەندن بە دروشمە ئیسلامیەکان و ئارەزووەمەندانە جێبەجێی دەکەن و چونکە بەمە نزیك دەبنەوە لە خوای گەورە و شاد و خۆشحاڵن چونکە بە پابەند بوون بەهەشت و ڕەزامەندی خوا بە دەست دەهێنن.

شەڕکردن لەگەڵ ئەوانەی ڕێگری زەکاتیان دەکردلەلایەن ئەبوبەکری سدیقەوە(خوای لێ ڕازیبێت) لەبەر ئەوە نەبوو کە زۆریان لێ بکرێت تا زەکات بدەن، هەروەك (فادی)گومان دەبات، بەڵکو لەبەر ئەوەی ئەوان هەڵگەڕابوونەوە چونکە نکۆڵیان لە واجبوونی زەکات دەکرد، نکۆڵی کردن لە واجبکردنی زەکات دەرچوونە لە ئایینی خوا، هەروەك زانراوە شەڕ کردن لەگەڵ پاشگەزبووەکان واجب و ڕێپێدراوە.

وەرگێڕ لە پەراوێزدا دەڵێت (خالیدی کوڕی وەلید هەرئەوشەوەی، کە مالیکی کوڕی نوێرەی کوشت چوە لای ژنەکەی سەرەڕایئەوەی مالیکی کوڕی نوێرەو ژنەکەی موسوڵمانیش بوون، ئەو ڕەفتارەی خالید ئەو کاتە

ئاسایی بوو کەمالیکی کوڕی نوێرە بەهەڵگەڕاو (مرتد) ناوزەد کراو تەکفیرکرا.هەڵبەتە لەیاسای جەنگی ئیسلامدا هەڵگەڕاوە یان نا موسڵمان دەبێت بکوژرێت و ژنەکەیشی بۆ موسڵمانان بێت،کەواتە کفراندن (التکفیر) هەر لەسەرەتاوەلەگەڵ خودی ئیسلامدا هاتووە). ئەمەش درۆیەکی ترە و هەڵبەستراوەو هیچ بەڵگەیەك نیە بیسەلمێنێت، خالید کوڕی وەلید کاتێك ڕووبوڕووی مالیکی کوڕی نوێرە بووەوە لەبەر ئەوەی ناوبراو خۆی و هۆزەکەی بەبڕیاری ئەم زەکاتیان نەدەدا کەپایەکی سەرەکی ئیسلامە دوای وتو وێژو مشتومڕ لەو بارەیەوە کوژرا، خالیدیش لەو شەوەدا نەچۆتە لای خێزانی مالیك هیچ بەڵگەیەکی ڕاست نیە بیسەلمێنێت ئەمەو لەڕووی شەرعەوە درووست نیەو ڕێپێنەدراوە.

هەروەها وەرگێڕ وەك نەریتی خۆی هەندێ قسەی بێ سەروبەرو بێبنەمای هێناوەو دەڵێت (زەکات: پاککردنەوە...واتە دارایی پەیدا کراو پیسە، واتە بەفڕو فێڵ کۆکراوەتەوەو بەبەخشینی (٢،٥٪)پاك دەبێتەوە، زەکات لەخاوەن سامان ودارایی دەسەندرا تاکو لەڕێی دەسەڵاتەوە بەسەرهەژاراندا ببەخشرێتەوە، بەڵام پاشان بوو بە(بیت المال) و دارو دەستەی دەسەڵات بۆ خۆیان قۆرخیان دەکر دو خودی محەمەدیش لەوە پەشیمان بووە وە کەزەکات بەهەژاران بدرێت، ئەگەر ناچەمکی وشەی (سوئالکەر بۆ بژێوی ژیان) بەو شێوە بەرفراوانە لەکولتوری ئیسلامدا سەری هەڵنەدەدا) وتەکانی ناوبراو هەروەك سەرنجەکانی تری هەڵبەستراوو بێبنەمان

نیشانەی رق و قینێتی لەئیسلام و چاوی بەهیچ دەقێکی قورئاندا هەڵنایەت، زەکات پایەیەکی سەرەکی ئیسلامەو مسوڵمانی ڕاستەقینە بەئەرکی سەشانی دەزانێت پێوەی پابەند بێت و لەبەرژەوەندی چین و

توێژە هەژارو لێقەوماوو دەست کورتەکانە کەئایەتەکە بەجوانی روونی کردۆتەوە،ئەم ماڵ و سامانە بەشێوەیەکی جوان و شەرعی و کۆدەکرێتەوەو دابەشدەکرێت،

هیچ کات پێغەمبەر لەپێدانی زەکات بەهەژاران پەشیمان نەبۆتەوە ئەمەش درۆیەکی شاخدارەو، هەرکات مسوڵمانان بەتەواوی پابەندبن بەدانی زەکات ئەوەندە ئاشتی کۆمەڵایەتی و دادپەروەری و خۆشگوزەرانی مەیسەر دەبێت، تا ئەم ساتە وەختەش زەکات رۆڵی بەرچاوی هەیە لەیارمەتی و کۆمەکی هەژاران پرۆژە خێر خوازیەکاندا.

٨ـ دابەشکردنی دەسکەوتەکان

فادی رەخنە لە قورئان دەگرێت سەبارەت بە دابەشکردنی دەسکەوتەکان (وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ...) الانفال ٤١.

بەواتای: (ئەی ئیمانداران) ئاگاداربن و بزانن کە) بە راستی هەرچیەکتان دەست کەوت (لەجەنگی بێباوەڕاندا) ئەوە بێگومان پێنج یەکی بۆ خواو پێغەمبەرو خزمانی نزیکی پێغەمبەرو هەتیوان و هەژاران وریبوارانداا.... تەفسیری ئاسان لاپەڕە ١٨٢

فادی دەڵێت ئێمەش پرسیار دەکەین (ئایا چۆن بە ناوی خواوە لە دوای رشتنی خوێنی خەڵکی سەروسامانیشیان تاڵان دەکرێت؟ وە چۆن سەرکردەی ئایینی تاڵانی وەردەگرێت، (ئایا خواوەند کاری بە تاڵانکردنی ماڵی خەڵکی چیە ؟ تاکۆ بگۆی قورئان پێنج یەکی لە تاڵانی بۆ لادات وەرگێڕ)

لەوەڵامدا دەڵێین:

جیاوازی زۆر هەیە لە نێوان تاڵان و دەستکەوتی جەنگ و سەرکردەی ئایینی تاڵان ناکات و دژی تاڵانیە، بەشەرع و یاساش دەستکەوتی جەنگد دروست و ڕێپێدراوە، دەسکەوتەکان بریتین لە هەموو ئەو کەلوپەل و کەرەستانەی لە بێباوەڕان وەردەگیرێتەوە دوای شکستهێنان و تەسلیم بوونیان لەمەیدانی جەنگدا، ئەم دەسکەوتانە خوای گەورە حەڵاڵی کردووە بۆ بڕواداره موجاهیدەکان، لە کاتێکدا بۆ مسوڵمانانی پێشوو حەڵاڵ نەبوو، ئەو کات ئەوان دەسکەوتەکانیان کۆدەکردەوە و پاشان دەیان سوتاند لەم بارەیەوە پێغەمبەری خوا فەرموویەتی (...و احلت لی الغنائم، ولم تحل لاحد من قبلی...) رواه مسلم

فادی نکۆڵی لە شەڕی بێ باوەڕان دەکات تەنانەت گەر بێباوەڕان دەستپێشخەر بوون و شەڕیان بە مسوڵمانان فرۆشت، کوشتنی ئەوان بە خوێن ڕشتن دادەنێ و مسوڵمانان بە ستەمکار.

٩ـ وەرگرتنی سەرانە لە لە خاوەن کتێبەکان

فادی رەخنە لە قورئان دەگرێت سەبارەت بە وەرگرتنی جیزبیە (قَاتِلُوا الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الآخِرِ وَلاَ يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلاَ يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ) التوبة٢٩.

بەواتای: (ئەی ئیمانداران) دژی ئەوانەی کەباوەڕی (ڕاست و دروستیان) بەخواو بەرۆژی قیامەت نیەو ئەوشتانەی خواو پێغەمبەرەکەی بە حەرامیان داناوە بەحەرامی نازانن و پێڕەوی دینی حەق نابن، لەوانەی کەکتێبیان

پێدراوە لە(گاورو جوو) بجەنگن، هەتا ئەوکاتەی بەناچاری باج پێشکەش بەدەوڵەتی ئیسلام دەکەن، (لەجیاتی ئەوەی کەگیان و ماڵ و سامانیان پارێزراوەو بەشداری جەنگ ناکەن). تەفسیری ئاسان لاپەڕە ١٩١

(فادیش) دەڵێت ئێمەش پرسیار دەکەین (چۆن میللەتێك ڕێگە بە خۆیان دەدەن بەناوی ئایینەوە لەگەڵ خەڵکیدا بجەنگن و هەڵبژێریان بکەن لە نێوان مسوڵمان بوون یان مردن یان سەرانە داندا ؟

لە وەڵامدا دەڵێین:

شەڕکردن لەگەڵ بێباوەڕانی خاوەن کتێبەکان و وەرگرتنی جزیە لێیان ئیجتیهادی مسوڵمانان نیە تا بڵێین پێکاویانە یان بە هەڵەدا چوونە، بەڵکو فەرمانێکی راشکاوانەی خوای گەورەیە و لەسەر مسوڵمانانە جێبەجێی بکەن.

هۆکاری وەرگرتنی جیزیە بەڵگەیە لەسەر پابەند بونیان بۆ دەستەڵاتی ئیسلام و راگرتنی زوڵم و ستەمیان لەسەر مسوڵمانان، لەبەرامبەردا مسوڵمانان دەیانپارێزن و بەرگریان لێ دەکەن، پارێزگاری لە ماڵ و سامان و خوێنیان دەکەن، ئەوان لەبەرامبەردا برێك پارە دەدەن بە مسوڵمانان بەرامبەر ئەو پاراستنە، بۆیە پێیی وتراوە جیزیە چونکە بریتیە لە پێدانی شتێك لەبەرامبەر شتێکدا، ئەوان لە مسوڵمانانەوە ئەمن و ئاسایش و ئەمانیان بۆ دابین دەکرێت، لەبەرامبەردا برێك پارە دەدەن. ئەمەو جیزیە لە ئافرەتان و منداڵان و بەساڵاچوان و هەژار و دەستکورتەکان وەرناگیرێت، گەر تێفکرین دەبینین دانی جیزبە زیاتر لە بەرژەوەندی بێباوەڕاندایە، چونکە ئەوان زەکاتیان لەسەرنیە، چونکە زەکات پایەو کۆڵەکەیەکی ئیسلامەو لەمسوڵمانان وەردەگیرێت.

وەرگێڕ لەم سەرە باسەشدا کۆمەڵێ قسەی بێ سەرو بەرو بێبنەما دەهێنێت، سوکایەتی و بەخواو قورئان و ئیسلام دەکا، لەوەڵامدا دەڵێین: ئیسلام ئایینی هەق و راستی خوایەو دواپەیامی ئاسمانە بۆ مرۆڤایەتی و ئیسلام ئایینی عەرەب یان گەلێکی دیاری کراو نەبووەو نابێت، هیچ دەقێکی ئەم ئایینە ئاماژە بەمە ناکات، ئیسلام کاتێك باجی لەسەر خاوەن ئایینەکانی تر داناوە بەناوی جیزیە لەبەرامبەردا ئازادی کەسی و ئایینی و سەرو ماڵیانی پاراستووەو زەکاتیش نایانگرێتەوە چونکە زەکات پایەیەکی ئیسلامیە و ئەوان ناگرێتەوە، هەروەها بەشداری شەڕیشیان پێنەکراوە چونکە ئەو شەڕانەی ئەوکات کراوە لەپێناوی بەرگری کردن لەئیسلام و بڵاو کردنەوەی پەیامەکەیدا بووە، بەڵام بەشداری کارایان هەبووە لەدامو دەزگاکانی دەوڵەتداو پۆستی هەستیاریان هەبووە وەك وەزارەتی دارایی.

ناوبراو ئیسلام بەدینی تایبەتی عەرەب دادنێت، لەکاتێکدا کوردو گەلانی تری وەك تورك و فارس و مەلاوی و....هتد مسوڵمانن و رۆڵێ کاریگەریان هەبووەو هەیە لەئیسلامدا، و کودیش زۆرینەی هەرە زۆری هەر مسوڵمانە ناوبراو بە قسە زبرو بێ ماناکانی سوکایەتی بەکوردو کوردستان و هەست و سۆزی ملیۆنەها کورد دەکات.

هەروەها ناوبراو کۆمەڵێك قسەی ساویلکانەو بێ ئەرزش دەکات یەك لەوانە دەڵێت بۆ جیزیە وەردەگیرێت بەڵام دیاری لە بێ باوەڕان وەرناگیرێت، فەرموودەیەکی هێناوە(انا لانقبل زبد المشرکین) بەڵام دەق و فەرمودەی ترمان هەیە کە پێغەمبەری خوا دیاری وەرگرتووەوەك فەرموودەی (أنّ يهودية أهدت لرسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ شاة مسمومة) متفق عليه. بۆیە رای پەسەند ئەوەیە کەدیاری لەبێباوەڕان وەردەگیرێت جا خاوەن

کتێب بن یان نا، بەمەرجێك بابەتی دیاریەکە شتێکی قەدەغەکراو نەبێت لە ئیسلامداو پێغەمبەریش دیاری وەرگرتووە، هەروەها ناوبراو فەرمودەی (لاتستضیئو بنار المشرکین) بەهەڵە لێکداوەتەوە، وتویەتی بەئاگری هاوبەش پەیداکەران رووناك مەبنەوە، بەڵام فەرموودەکە زانایان وتویانە ئەمە رەوانبێژی تێدایە و بەمانای راوێژو پرس و را بە بێباوەڕان مەکەن دێت، چونکە ئەگەری ئەوە هەیە زانیاری هەڵەتان بدەنێ.

١٠ـ زۆرکردن لە کەنیزەکان بۆ خراپەکاری

فادی رەخنە لە فەرموودەی خوا دەگرێت لەم بارەیەوە (وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ) النور ٣٣.

بەواتای: بەزۆر کەنیزەکانتان هان مەدەن بۆ داوێن پیسی، ئەگەر ئەوان پاك داوێنیان دەویست(دبێ پیاوی ئازاد زیاتر پاك داوێنی مەبەست بێت)، بۆ ئەوەی لەو رێگە چەوتەوە ماڵ و سامانی ژیانی دنیا بەدەست بهێنن، جا ئەوەی بە زۆر ئەو گوناهەیان پێ بکات ئەوە بە راستی خوا دوای ئەو زۆر بۆهێنانەیان لێ خۆشبوو میهرەبانەو چاو پۆشییان لێ دەکات. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٣٥٤

ناوبراو راڤەی ئایەتەکە و هۆکاری دابەزینی لە تەفسیری بەیزاوی وەرگرتووە، پوختەکەشی ئەوەیە عبداللە ی کوڕی ئوبەی شەش کەنیزەی هەبووە زۆری لێ دەکردن بۆ زیناکردن و باجی خستبوە سەریان، هەندێکیان لە لای پێغەمبەری خودا (صلی الله علیه وسلم) سکاڵایان کرد ئەوکات

ئایەتەکە دابەزی بۆ سەرزەنشتکردنی عبدالله ی کوڕی ئوبەیی و ڕێگریکردن لەو کارە خراپە.

ماناکەشی نابێت زۆر لە کەنیزەکان بکرێت بۆ زیناکردن یان ناردنیان بۆ زیناکردن، تەنانەت گەر زۆرشیان لیَ نەکرێت چونکە ڕەزامەندی نواندن لەسەر زیناکردن حەرامە، هەروەها ناردنیان بۆ زیناکردن یان زۆرلێکردنیان هەر حەرامە، مەرجیش لە (ان اردنا تحصنا) بە قەید و بەربەستێك نیە نەهی کردن، چونکە نەهی کردن لەزیناکردنیان گشتیە، جا ئەگەر ویستیان پارێزراو بن یان نا، بەڵام ئەم مەرجە بۆ ڕونکردنەوەی واقیعی حاڵە، چونکە ئایەتەکە دابەزیوە بۆ ئەو کەنیزانەی کە پاکیزە بونەو خۆپاراستنیان ویستووە. گەر ئەمانە پاکیزەیی و پاراستنیان بوێت کە کەنیزەن، ئەوا ئازادەکان هەر لە سەرتاوە نەفرەت لە کاری زینا دەکەن.

فادی دەڵێت (ئێمەش دەپرسین) ئایا چاکتر نەبوو کە فەرمان بە کەنیزەکان بدات تاکو گوێڕایەڵییان بۆ خواو یاخیبونیشیان لە مرۆڤ ئاشکرا بکەن و نەخوازراو قبوڵ نەکەن، ئایا لەبری ئەوەی بڵێت (خواوەند لێبوردەو میهرەبانە) ئەوە باشتر نەبوو، کە بڵێت خواوەند سزای سەختە مەگەر بۆ ئەوانە نەبێت کە پەشیمان دەبنەوە و تۆبە دەکەن (ان الله شدید عقاب الا علی من تاب)

لە وەڵامدا دەڵێین:

پێشنیاری فادی بەڵگەی نەزانینە چونکە وا دەڵێت با ئایەتەکە فەرمان بەو کچە کەنیزەنەکان بدات تا گوێڕایەڵی فەرمانەکانی خوا بن و ئەنجامدانی کاری خراپ قبوڵ نەکەن، کێ دەڵێت ئەوان ئەم کارەیان نەکردووە چونکە ئەوان فەرمانی خاوەنەکەیان(عبدالله ی کوڕی ئوبەیان) ڕەتکردۆتەوە و

ئەنجامدانی داواکاریەکانیشیان رەتکردۆتەوە، سکالاّی حالّی خۆیان هێناوە بۆ لای پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەم کارەیان لە میانەی گوێراڵیان بۆ خوای گەورە بوو، ناوبراو رەخنە بەوە دەگرێت کە ئایەتەکە بە (ان الله غفور الرحيم) کۆتایی هاتووە، پێشنیار دەکاتە بە دەستەواژەی (ان الله شديد عقاب الا على من تاب) چونکە کۆتایی ئایەتێك کە نەهی لە حەرام و خراپەکاری بکات ناشێت بە تەرغیب و لێخۆشبوون و سۆز و بەزەیی کۆتایی بێت چونکە نەگونجاوە، دەبوایە بە سزا و و هەڕەشە کۆتایی بێت. کۆتایی هاتنی ئایەتەکە بە تەرغیب و لێخۆشبوون و دروست و گونجاوترینیانە ئەم تەرغیبە بۆ ئەو کەسانە نین کە زۆر لەو کەنیزانە دەکەن بۆ کاری داوێن پیسی بەڵکو تەرغیب بۆ کەنیزەکانە چونکە ئەو کەنیزانە بە زۆر زینایان پیّ دەکەن، بەلاّم ئەوانەی زۆر لە کەنیزەکان دەکەن بۆ زیناکردن ئەوا خوای گەورە سزای سەختیان دەدا.

١١- پەکخستنی شاهێدی دان و جەڵدەلێدانی شاهێدەکان

(فادی) رەخنە لە قورئان دەگرێت لەم بارەیەوە (وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ) النور ٤.

بەواتای) ئەوانەی کە بوختان دەکەن بۆ ئافرەتانی داوێن پاك و خاوەن مێرد پاشان ناتوانن چوار کەسیش بە شاهێد بهێنن،ئەوانە هەشتا قامچیان لیّ بدەن و هەرگیز شایەتیان لیّ وەرمەگرن، ئەوانە لە ریزی تاوانبارو لەسنور دەرچوەکانن. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٣٥٠.

ئەم ئایەتە ئاگاداری دەداتە مسوڵمانان تا لە خۆیانەوە خەڵکی تۆمەتبار نەکەن بە زیناکردن، وە داوا لە مسوڵمانان دەکات خۆیان بە دوور بگرن و وریابن، بۆیە داوای چوار شایەتی کردووە کە بەچاوی خۆیان ببینن پیاوێك لەگەڵ ئافرەتێکدا زینا دەکات، گەر چوار شایەت شایەتی نەدەن ئەوا ئەوانەی تر هەشتا جەڵدیان لیٚ دەدرێت.

(فادیش) دەڵێت ئێمەش پرسیار دەکەین (ئایا چۆن بۆ چوار کەس هەڵدەکەوێت کە چاودێری و شاهیدی روداوێك بن کە هەمیشە لە پەنهان ونهێنیدا روودەدات؟! وە چۆن فەرمان دەدرێت بە لێدانی هەشتا لیس لە سیٚ شاهید ئەگەر هات و بەچاوی خۆیان روداوێکیان بینی و شایەتیان تێدا دا، لەبەر ئەوەی ئەوان شاهیدی چوارەمیان لەگەڵدا نیە، داواکردنی چوار شاهید لە هەرگیزو مەحاڵەوە نزیکەو بیٚ تواناکردن و پەکخستنی شاهێدی دان بەمەبەستی ئەوەیە کە تاوانبار تەبریە بێت).

لەوەڵامدا دەڵێین:

ئەوەی لە ئایەتەکەدا بەمەرج هاتووە، بریتیە لە چوار شایەت راست و دروستن و حیکمەت و دانایی و بەرژەوەندی گشتی تێدایە، چونکە دەبێتە مایەیی پاراستنی رێز و شکۆیی و ناموسی هاوڵاتیان و، رێگری دەکات لەهەر هۆکارێك بۆ بڵاوکردنەوی واتە وات و قسەڵۆکە لە نێو خەڵکیدا بە مەبەستی سوکایەتیکردن بە کەسێك یان خانەوادەیەك، بەمەش خراپەکاری بڵاودەبێتەوە و خەڵکان لەوانەیە بەهۆکاری نارەواو بوونی کێشەو بەرژەوەندی کەسی بوختان بۆ خەڵکی بکەن و لەکەداری بکەن، لەمەشدا زیانێکی زۆر بەر تاك وخێزان و کۆمەڵگا دەکەوێت.

بۆیە ئیسلام ڕێگری کردووە لەوانەی کە ناتوانن چوار شایەت ئامادە بکەن کە کرداری زیناکەیان بە چاوی خۆیان بینیبێت ئەوا هەشتا لیس لەوانە دەدرێت کە باسیان لە کرداری زیناکە کردووە.

راستە بینینی چوار کەس کە دوو کەسی زیناکەر ببینن لە کاتی زیناکردندا کارێکی ئەستەمە چونکە زیناکردن بە نهێنی و لە شاراوەدا ئەنجام دەدرێت، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا پێویستی بە بەڵگە و شایەت و رونکردنەوەهەیە.

ئامانجی بنەڕەتی قورئان جێبەجێکردنی سزا بەسەر زیناکەراندا نیە، بەڵکو ئامانجی خاوێنکردنی کۆمەڵگایە لە کرداری چەپەڵی زینا و دژایەتی کردنی، وە دورخستنەوەی زینا لە هزر و سۆزی ئەوانەشی کە حەزی لێدەکەن، ئەمەو زیناکەران گەر لە سزایی دنیایی رزگاریان بێت ئەوا هەرگیز لە سزای رۆژی دوایی رزگاریان نابێت.

مایەیی سەرسوڕمانە کە(فادی) هەر ئایەتێك لە ئایەتەکانی قورئان رەتدەکاتەوە و نکۆڵی لیّ دەکات، بە مەرجدانانی چوار شاهید لای (فادی) پەکخستنی شایەتی دان و تەبریە کردنی تاوانبارە بەڵام گەر ئایەتەکە مەرجی سوکی دابنایە بۆ سەلماندنی زینا ئەو کات دەیوت ئایەتەکە توندو تیژە، جا قورئان هەرچی بڵێت لای ئەو هەر هەڵەیە چونکە لە بنەڕەتەوە بڕوای پێی نییە.

١٢ـ جەڵدەلێدانی زیناکەر بە ئاشکرا

خوای گەورە سەبارەت بە جەڵدەلێدانی زیناکەر فەرموویەتی (الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلاَ تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ) النور ٢ بەواتای) سەد قامچی لەهەر یەکە لە پیاوو ئافرەتی زیناکەر بوەشێنن، بەزەیی نەتانگرێت لە جیهێنانی فەرمانی خودا بۆیان، ئەگەر ئێوە باوەڕتان بەخواو رۆژی دوایی هێناوە، با دەستەیەکیش لە ئیمانداران ئامادەی سزاکەیان بن. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٣٥٠.

فادیش دەڵێت: ئێمەش پرسیار دەکەین (ئایا چاکتر نیە کە بە رۆحێکی سوك و میهرەبانیەوە چارەسەری ئەو هەڵەکارانە بکرێت؟ مەسیحیەت فەرمان بە جەڵدەلێدانی هەڵەکار نادات، بەڵکو شەرمەزاری کۆمەڵی دەکات،پاشان ئەگەر پەشیمان بۆوە و تۆبەکردنی خۆی راگەیاند قبوڵی دەکاتەوە و پێشوازی لێدەکات).

لە وەڵامدا دەڵێین:

(فادی) وای دەبینێت کە سزای زیناکەر توندەو تۆڵەسەندنەوەو توندوتیژی تێدایە، بە تایبەت کە جەڵدەلێدانی کەسەکان بەشێوەیەکی ئاشکرایەو بەشێك لە بڕواداران دەیبینن، وەسزای زیناکەر لە ئینجیلدا بە باشتر دەزانێت لە سزای زیناکەر لە قورئاندا، چونکە سزا لە ئینجیلدا بەگیانێکی بەزەیی و نەرمی جێبەجێ دەکرێت.

قسەکانی فادی ناڕەواو رەتکراوەتەوە چونکە خوای زانا و دانا دەزانێت جێبەجێ کردنی ئەم حوکمە دەبێتە مایەیی دورخستنەوەی خەڵکی لە زیناکردن و تەمبێ دەبن، لەبەر ئەوەی دەترسن لەبەرچاوی خەڵکیدا

شەرمەزار بن و خەڵکی سزاکەیان ببینێت، ئەوانەشی ترسی خوایان لە دڵدا نەبێت ئەوا لە ترسی خەڵك و شەرمەزاریدا خۆیان دەپارێزن، ئەمەو سزا لەرەگەزی کارو کردەوەکانە(الجزاء من جنس العمل) هەر تاوانێك تا گەورەترو زیان بەخشتر بێت ئەوا سزاکەی سەختترە.

وەرگێڕیش خۆی ئاسا کۆمەڵێ بابەتی تێکەڵکردووە، وەك: سێکس خۆشەویستیە بەڵام ئیسلام بەزینا ناو زەدی کردووە، ئەمەش وانیە مەگەر لەکلتوری وەرگێڕدا وا بێت، کاری سێکسی و ئەنجامدانی بەشێوەیەکی شەرعی و درووست رێپێدراوەو پێویستیەکی سروشتی مرۆڤە، بەڵام زینا کردن ئەنجامدانی کاری سێکسیە لەگەڵ کەسانێکدا کەهیچ گرێبەستێکی هاوسەرگیری لەنێوانیاندا نیە، زیان و خراپەکانی زینا کردن زۆرن و بابەتی سەربەخۆی دەوێت، سەبارەت بەوەی جەڵدە لێدانی زیناکار لەئێران کراوەتە هەڵواسین، ئەمە کەی خەتای ئیسلامە ئێران بەو شێوەیە رەفتاربکات.

هەروەها دەڵێت لەوڵاتی ئێمەدا بەهۆی زیناکردنەوە ئەوەی دەکوژرێت تەنها کچ یان ژنەکەیە بەڵام کوڕ یان پیاو وەك بەرزەکی بانان بۆی دەردەچێت، بە ناوبراو دەڵێین لە سزاداندا جیاوازی نیە لەنێوان نێرو مێدا، ئەوەی لەکۆمەڵگادا دەکرێت ئیسلام لێی بەرپرس نیە خەڵکی بەشێوەیەکی ناڕەواو دور لەشەرع و بەرنامەی خواو یاسادا سزای کچان و ژنان دەدەن،

١٣ـ بەندكردنی هەمیشەیی

فادی باس لە سزایەك دەكات سەبارەت بە زینا كە لە قورئاندا نەسخ بۆتەوە (وَاللاَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلاً)النساء ١٥.

بەواتای) ئەو ئافرەتانەی كە زینا دەكەن لە ژنانتان ئەوە چوار شایەتیان لە خۆتان لەسەر بگرن،جا ئەگەر شایەتیاندا ئێوە لە ماڵدا بەندیان بكەن، تا مردن یەخەیان پێ دەگرێت یان خوا دەروویەكیان لێ دەكاتەوە. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٨٠.

ئەم حوكمە فادی دەشێوێنێ و دەڵێت ئێمە پرسیار دەكەین (ئایا لە حاڵەتی بەم شێوەیەدا بۆ خەتاكار وا چاكە كە بۆ هەمیشەیی بەند بكرێت؟ ئایا چۆن كچێكی ١٦ ساڵان بۆ نمونە ئەگەر قەدەری وابوو ٨٠ ساڵ بژەیت بەند دەكرێت ؟ چاكتر وایە بوار و هەل بە كچان و ژنانی هەڵەكار بدرێت بۆ پەشیمان بوونەوە و ژیانێكی پیرۆز و نوێ.

زانایانی ئیسلام دەڵێن ئەم ئایەتە واتە (النساء ١٥) بە ئایەتی (النور ٢) جەڵدەلێدانی زیناكار لە ژنی بێ مێرد مەنسوخە، وە بە ئایەتی سەنگەساركردنی ژنی مێرداری زیناكاریش مەنسوخە، هەر چەندە ئایەتی بەردبارانكردن خوێندنەوەكەی نەسخ كراوە،وە قورئان لە سورەتی النساء ٢٥ دا دەڵێت (ومن لم يستطع منكم...) وە ئەگەر كەسێك لە ئێوە هەر نەیتوانی ژنی (محصنه) داوێن پاكی ئیماندار بهێنێت ئەوا با (لە كەنیزەك) ما ملكت ايمانكم كۆیلەمێ) ئیماندارەكان بهێنێت، وە ئەگەر خراپەیەكی سێكسی لێیان رویدا ئەوا نیو هێندەی ژنە محصەنەكانیان لەسەرە وە ئەگەر

دان به خۆدا بگرن ئەوه بۆ ئێوه چاکترەو خوداوەندیش خۆشنود و میهرەبانه) جەڵدەکردنی کۆیلەمێ نیو هێندەی جەڵدەکردنی ژنی ئازادە بەڵام نازانین نیوەی رەجم بەردەباران کردن چەندە؟.

له وەڵامدا دەڵێین:

قسەکانی فادی و پاساوەکانی نیشانەی نەفامییەتی، چونکه ئەو نازانێت حوکمی بەند کردنی زیناکار حوکمێکی کاتیه، دواتر خوای گەوره نەسخی دەکاتەوه ئەم حوکمەش لەسەردەمی پێغەمەری خوادا جێبەجێ نەکراوە، هیچ ریوایەت و فەرمودەیەکی راست تاکه روداوێکیان بۆ باس نەکردوین که ئافرەتێکی زیناکار له ماڵەکەیدا تا مردن بەند کرابێت، هیچ ئافرەتێکی زیناکار نەمردووە به هۆی بەند کردنەوە، چونکه هیچ حاڵەتێکی زینا لەو ماوەیەدا روویندەداوە، بەڵگەش لەسەر ئەوەی حوکمی بەندکردن کاتیه، وتەی پەروەردگارە که فەرموویەتی (او یجعل الله لهن سبیلا).

حوکمی نەسخبونەوەی له قورئاندا هاتووه (الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلاَ تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ) النور ٢.

راستر و سەلمێنراو ئەوەیه رەجمکردن له قورئاندا باس نەکراوە هیچ ئایەتێکیش تیلاوەتەکەی له قورئاندا نەسخ نەبۆتەوە، ئەمەو نەسخ له قورئاندا نەسخی حوکمە لەگەڵ مانەوەی خوێندنەوەیدا.

ئەمەو سزای کەنیزەکان نیوەی سزایی ئازادەکانه (فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلاَ مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنْ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) النساء ٢٥.

کەنیزەکان کاتێك شویان کرد دوای شوکردن گەر زینایان کرد ئەوا سزایان بەسەردا دەچەسپێت نیوەی ئەو سزایەیی کە بەسەر ئافرەتێکی ئازاددا جێبەجێ دەکرێت، لەبەر ئەوەی سزایی ئافرەتێکی ئازادی مێردار رەجم کردنە ئەوا کەنیزەکان سزایان دەدرێت بە جەڵدەلێدان چونکە نیو رەجم کردن نیەو رەجم کردنیش دوو لەت نابێت، لەم حاڵەتەدا جەڵدەی لێ دەدرێت.

وەرگێڕیش کۆمەڵێ قسەی بێجێ و سوکایەتی دەکات و هەندێکی لەدو توێ باسەکەماندا وەڵام دراوەتەوە، ناوبراو دژایەتی پرۆسەی هاوسەرگیری شەرعی دەکات و بە کۆیلایەتی ناوزەدی دەکات و گوایە ئەمە دەبێتە مایەی چەوسانەوەی ئافرەتان و پێشێلکردنی مافەکانی، هەروەها دەڵێت: ئایە وشەی کەنیزەك لە ئەمڕۆدا کام لەژنان و کچان دەگرێتەوە؟ ئایا کەنیزەك یەکسان نیەبە (باعة الحب: البغاء)یان ئەوژنانەی کەئارەزووی مومارەسەی سێکس دەکەن لەگەڵ زیاتر لەپیاوێکدا؟ جارێ بوونی کەنیزە حاڵە تێکی تایبەتی قۆناغێکی مێژوویی بووەو ئیسلام بەتەندروستی مامەڵەی لەگەڵدا کردووەو کاری جدی بۆ لەناوبردنی کردووە، هەربۆیە ژنان و کچانی ئەم سەردەمە ناگرێتەوە، ئەو ژنانەشی کەکاری لەشفرۆشی دەکەن سەرەتا ستەمی گەورە لەخۆیان و کۆمەڵگا دەکەن و شیرازەی ژیانی کۆمەڵایەتی دەشێوێنن، زۆر جار ئەوانە بەناچاری بازرگانی سێکسیان پێوە دەکرێت و وەك کۆیلەی سپی ئەم سەردەمە مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێت، هیچ ژنێکی ژیرو بەرەوشت ناڕوات هەر ساتەی لەگەڵ کەسێکدا کاری سێکسی بکات و خۆی و خەڵکی تووشی ئایدزو چەندین نەخۆشی تری مەترسیدار بکات، ناوبراو بەم قسانەی بانگەشە بۆ بەرەڵایی و داوێن پیسی دەکات وکار لەسەر تێکدانی شیرازەی خێزان دەکات.

١٤ـ تۆڵەسەندنەوە

خوای گەورە لە قورئانی پرۆزدا فەرموویەتی (وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) النحل ١٢٦.

ئەگەر تۆڵەتان سەندەوە ئەوا بە هەمان ئەو سزایەی دراون سزا بدەن وە ئەگەر دان بەخۆدا بگرن ئەوە چاکترە بۆ دان بەخۆدا گرەکان، ئەم ئایەتە دوای جەنگی ئوحود لە ساڵی دووەمی کۆچیدا دابەزی کە مسوڵمانان توشی ناڕەحەتی و شکست بوون، ئیمامی حەمزە (خوای لیٚ رازی بێت) شەهید کرا و بیٚ باوەڕەکان سکیان دڕی و لاشەکەیان شێواند.

فادی لە بەیزاویەوە گواستویەتیەوە و دەڵێت بەیزاوی وتی (گوتراوە کاتێك کە پێغەمبەر (صلی الله علیەواله وسلم) بینی جەستەی حەمزە شێوێندراوە وتی: سوێند بەخوا ئەگەر خوا بەسەریاندا سەری خستم ئەوا لە جێیی تۆ جەستەی حەفتا کەسیان دەشێوێنم) ئەوسا ئەم ئایەتە دابەزی و پێغەمبەریش (صلی الله علیەواله وسلم) کەفارەتی سوێندەکەی دا. فادی رەخنە دەگریٚ و دەڵێت ئێمەش پرسیار دەکەین (ئایا تۆڵە سەندنەوە رۆح رێك و پێك دەکات و ئەمنیەت دەپارێزێت؟ ئێمە بەدەست وەیشومە تاڵەکانی تۆڵە سەندنەوە دەناڵێنین.

مەسیح وتی: ئەوانەی شمشێر بە شمشێر دەکەن، واتە ئەوانەی تۆڵە دەسەندنەوە لەناو دەچن. ئەو جیاوازیە چەند زۆرە لە نێوان گوتەی محمد کە وتویەتی سوێند بەخوا ئەگەر خودا بە سەریاندا سەری خستم ئەوا لە جێیی تۆ جەستەی ٧٠ کەسیان دەشێوێنم، وە لەنێوان وتەی مەسیح کە دەڵێت: ئەگەر براکەت حەفتا کەڕەتی حەوت جاری هەڵەی لەگەڵ کردیت ئەوا لێیی ببورە.

له وەڵامدا دەڵێین

ئایەتەکە رێگەی داوە بە کەسێك زوڵمی لێ کرابێت تۆڵەی خۆی لەو کەسە بکاتەوە کە زوڵمی لێ کردووە، لە هەمان کاتدا ئامۆژگاری و رێنوێنی دەکات بە ئارامگرتن لەسەر ئەو ناڕەحەتیە و لێبوردن لە کەسی بەرامبەر.

رەخنەکانی فادی لاوازن، چونکە تۆڵەسەندنەوە بە ئەندازەی ئەو زوڵم و ستەمەی کراوە و بواردان بە رێگری کردن لەستەمکاری ناچێتە خانەی تۆڵەسەندنەوەی عەشایەرییەوە، سزای هاوشێوە بنەمایەکی ئیسلامیە و جیاوازی زۆرە لە نێوان ئەو دوو بارەدا، هەر چەندە قورئان بواری داوە تۆڵە لە زاڵم و ستەمکار وەربگیرێت، بەڵام لە هەمان کاتتدا رێنمایی مسوڵمانان دەکات بۆ چاکتر لەمانە کە بریتیە لە لێبوردەیی و بەخشین، هەروەك خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا فەرمویەتی (وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمْ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ(٣٩)وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الظَّالِمِينَ(٤٠)وَلَمَنْ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُوْلَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ(٤١)إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الآرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُوْلَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ(٤٢) وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الأُمُور) الشوری ٣٩ـ٤٣.

وتەکانی فادی رەتکراوەتەوە و چونکە لەسەر بنەمایەکی ناڕاست بیناکراوە، چونکە ئەو وتەیەی خراوەتە پاڵ پێغەمبەر (صلی الله علیەوالە وسلم) پێغەمبەری خوا نەی وتووە، زانایانی فەرمووده و تەفسیر کۆکن لەسەر ئەوەی ئەم فەرمودەیە راست نیە، ئەمەو ئەو وتەیە کە خراوەتە پاڵ پێغەمبەر بە شێوازو دەقی تریش هاتوون بەڵام هەموویان لاوازن و کاریان پێ ناکرێت جا ئەو رەخنانەی فادی گرتویەتی خۆی لە خۆیدا بەتاڵ دەبێتەوە. هەروەها کاتێك پێغەمبەری خوا(صلی الله علیەوالە وسلم) شاری مەککەی

فەتح کرد لە هەموو ئەوانە خۆش بوون کە دەستیان سور بوو بە خوێنی مسوڵمانان ئەوەتا بکوژی حەمزە (وەحشی کوڕی حەرب) و (هندی کچی عوتبە) کە ناوسکی حەمزەیان بۆ برد لێیان خۆش دەبێت. فادی هەموو ئەم راستیانە دەزانێت و باسی ناکات و بە ئەنقەست وتەو فەرموودەی لاواز دەهێنێتەوە تا زەمی پێغەمبەری خوا بکات و بەخەیاڵی خۆی لە پایەیی کەمبکاتەوە.

١٥ـ غەزا کردن

فادی رەخنە لەم ئایەتەی قورئان دەگرێت سەبارەت بە تێکۆشان و خۆئامادەکردن لە پێناوی خوادا (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لاَ تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ) الانفال ٦٠. هەرچیەك لە تواناتاندا هەیە لە هێز و سوارە خۆتانیان بۆ ئامادە بکەن، دوژمنانانی خوا و دوژمنانی خۆتانی پێ بترسێنن، وە هەندێکی تری جگە لەوان کە ئێوە نایانناسن و نایانزانن بەڵکو و خوا دەیانناسێت وە هەرچی شتێك کە لە رێگەی خودا سەرفی دەکەن، پێتان دەدرێتەوە و ئێوە ستەمتان لێ ناکرێت.

ناوبراو هەندێ لە تەفسیری بەیزاوی وەرگرتووە سەبارەت بە تەفسیری ئایەتەکە کە فەرمان بە مسوڵمانان دەکات بە خۆئادەکردن بە هەموو توانایانەوە لە هێز و چەك بۆ روبەڕوبونەوەی دوژمنانی خواو دوژمنانی خۆیان و رێگری کردن لە پەلامار و هێرشەکانیان.

فادیش دەڵێت ئێمەش پرسیار دەکەین (کە چۆن قورئان فەرمان بە خۆئامادەکردن و هەڵگرتنی چەك دەدات بۆ غەزاو داگیرکردن لە پێناو ئاییندا و هەر لە پێناو ئاییندا ماڵ و دارایی خەڵك زەوت دەکەن و بەزۆری زۆرداری وا لە خەڵك دەکەن کە ئەو دینەیان قبوڵ بێت ؟ شمشێر ئەو بەڵگەیەیە کە هیچ چەند و چونێکی تێدا ناکرێت).

لە وەڵامدا دەڵێین:

(فادی) ئەوەی لە قورئان ناویَ کە رێنمایی مسوڵمانان بکات بۆ چەك هەڵگرتن و شەڕکردن لەگەڵ دوژمنێکی شەڕکەردا کە چاویان بڕیوەتە وڵاتی مسوڵمانان و تالآنکردنی ماڵ و سامانیان، ئەو دەیەوێت مسوڵمانان تەسلیمی نەیارەکانیان بن گەر دوژمنەکانیان شەڕیان پێ فرۆشت باتەسیلم بن، وە قورئانیش با کتێبی خۆشەویستی بێت فەرمان بە مسوڵمانان بکات دڵ و دەست و دەرونیان بۆ دوژمنەکانیان بکەنەوە.

نەیارانی ئیسلام بەردەوام چاویان بڕیوەتە خاك و وڵاتی مسوڵمانان، بەردەوام لە پیلاندا بوونە و بەدووی هەلومەرجی گونجاودا گەڕاون بۆ هێرشکردنە سەریان و داگیرکردنی وڵاتەکانیان و مێژووی ئیسلامی پڕە لە گەواهی دانی کرداری ئەم راستیانە.

ئەوەی (فادی) دەیڵێت دوورە لە بنەمای زانستی و لۆژیکەوە چونکە هەر گەل و نەتەوەیەك خاوەنی هەر ئایین و بیروباوەڕێك بێت، بەرامبەر بە دوژمنە شەرەنگێز و پەلامار دەرەکانیان دەوەستن چونکە بەرگری کردن لە خاك و ماڵ و خۆیان و بەرپەرچدانەوی پەلامارو شەڕەکانیان مافێکی سرووشتی و فیترەیەکی مرۆڤایەتیەو خوای گەورە بەخشیویەتی بە مرۆڤەکان. ئەوانەی کە خوای گەورە فەرمانی خۆئامادەکردن و خۆ سازدان و روبەڕوو

بونەوەیانی کردووە، بریتین لە دوژمنێکی شەڕکەری پەلاماردەر، لەو بێ باوەڕانەن کە دژایەتی مسوڵمانان دەکەن و پیلانیان لێ دەگێرن و پلان دادەنێن بۆ شەڕ کردن و کۆسپ و بەربەست لە بەردەم دینەکەیان دادەنێن، ئامانجیش لە خۆئامادەکردن ترساندنی دوژمنان و هەڵوەشاندنەوەی پیلانەکانیانە. ئامانجی مسوڵمانان لە ئامادەسازی بریتی نیە لە داگیرکردنی وڵاتەکانیان و کوشتن و بردنی ماڵ و سامانیان یان زۆرلێکردنیان بۆ نێو ئایینی پیرۆزی ئیسلام هەروەك (فادی) وای بۆ دەچێت، مسوڵمانان پەیام و بەرنامەکەیان بە بەڵگە و سەلماندنەوە بڵاودەکەنەوە و رووەدەکەنە ئەقڵ و دڵ و دەرونی خەڵکی. مسوڵمانان فەرمانیان پێ کراوە بە بانگەواز کردن بۆ دینی خوا بە حیکمەت و ئاماۆژگاری جوان و بە پێز، ئەمەش کاری بنچینەییە لە بانگەوازدا بەڵام گەر بێ باوەڕە ستەم کارەکان بەرامبەر بە بانگخوازان راوەستان و دەستیان کرد بە ئازاردان و کوشتنیان و هیچ بوارێکی ئاشتی و پێکەوە ژیانیان نەهێڵایەوە، ئەو کات مسوڵمانان بێ دەنگ نابن و بەرگری لە ئایین و بەرنامەی خۆیان دەکەن و روبەڕوی ئەو ستەمکارانە دەبنەوە.

١٦ـ دەمارگیری بێزراو

فادی رەخنە لە قورئان دەگرێت بەوەی رێگری کردووە لە بڕواداران پشتگیری بێ باوەڕ و جولەکە و گاورەکان بکەن، هەروەك لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) المائدە ٥١.ئەی ئەوانەی باوەڕتانان هێناوە پشت بە بە جولەکە و گاورەکان

مەبەستن چونکە ئەوان پشتیوانی یەکترن، هەر کەسێك لە ئێوە پشتیان پێ ببەستێت ئەوا لە ئەوانە و خواوەندیش ڕێنمایی بە خەڵکی خراپ نابەخشێت.

ناوبراو دوای ئەوەی راڤەی ئایەتەکەی لە تەفسیری بەیزاوی وەرگرتووەو دواتر دەڵێت (ئێمەش پرسیار دەکەین ئایا ئەنجامی ئەم ئامۆژگاریە قورئانیە جگە لە داخران بەسەر خوددا چی ترە؟ ئایا مسوڵمانان چۆن لە نێوان ژنهێنان لە (اهل الكتاب) دا کە ژنی کیتابی منداڵەکانیان بۆ پەروەردە دەکات و ئیش و کاری ماڵەکانیان بۆ بەڕێوە دەبات، وە لە نێوان ئەم ئایەتە فکر داخراوەدا گونجاندن و تەبایی دەکەن.

چەند زۆر بووە ئەو تواناو لێوەشاوەییەی کە بەهۆی دووبەرەکی ئایینیەوە بەفیڕۆ چووە! مەسیحیەت بانگەشە بۆ ئاشتی و خۆشەویستی و خزمەتی هەموو مرۆڤ دەکات،هەروەك پەروەردگاری ئاشتی ئەو مەسیحەی کە لە نمونەی سامرییەکی کارچاکدا فێری کردین،کە چۆن قوربانی بدەین و خزمەتی هەموو مرۆڤ لە هەموو نەژاد و زمان و ئایینێك وەك یەك بکەین. ئامۆژگاری قورئان کاتێك لە جێگەی خۆیدا بوو کە مسوڵمانان براوە بوون بەڵام دەمارگیری ئایینی ئەمڕۆ گیانی برایەتی لە نێو گەلاندا پەرت و بڵاو دەکاتەوەو پەکی پێشخستنی مسوڵمانان دەخات.

لە وەڵامدا دەڵێین:

(فادی) جیاوازی ناکات لە نێوان وەلاو پشتگیری لەگەڵ مامەڵەکردنی جوان و دروست و ڕێگەپێدراو، وەلاو پشتگیری لەسەر بنەمای هاوپەیمانی و پەیوەند کردنی چارەنووس بە یەکتریەوە، بەڵام مامەڵەکردنی چاك و پێکەوە ژیان هەماهەنگی و هاوکاری لەنێوان مسوڵمانان و بێ باوەڕە موسالیمەکان کارێکی خوازراوو پێویستە و لە بەرژەوەندی هەموو لایەك کۆتایی دێت.

قورئانیش جیاوازی کردووه له نێوان پشتگیری قەدەغەکراو لەگەڵ مامەڵەکردنی چاك و باشدا، هەروەك قورئانی پیرۆز فەرموویەتی (لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ(٨)إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) الممتحنه ٨-٩.

بەواتای: دڵنیاش بن کە خوا قەدەغەی ئەوەتان لێ ناکات کە چاك رەفتاری و دادپەروەری بکەن لەگەڵ ئەو کەسانەدا جەنگیان دژ نەکردون و دژایەتی ئایینیان نەکردون و لە شوێنەوارتان دەریان نەکردون،چونکە بەراستی خوا دادپەروەرانی خۆش دەوێت.بەڕاستی خوا تەنها قەدەغەی ئەوەتان لێ دەکات کە پشتیوانی بکەن لەوانەی کە جەنگیان بەرپاکرد دژی ئایین و دەریانکردن لە شوێنەواری خۆتان و پشتیوانی ئەوانیان کرد رۆڵیان هەبوو لە دەرکردنتاندا،ئەوەش پشتیوانیان لێ بکات، و خۆشی بوێن جا ئەوانە هەر ستەمکارن. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٥٥٠.

ئەمەو ئامۆژگاری قورئانی هەرگیز بیرو هزری مرۆڤ داناخات بەڵکو بە پێچەوانەوە دەبێت مایەی کرانەوەو فراوان بوونی بازنەی بیرکردنەوە چونکە راسپاردەکانی قورئان بەردەوام جەختی کردۆتەوە لەسەر(یعقلون، تتفکرون، اولی الالباب.....) ژنهێنان لەخاوەن کتێبەکان بۆیە رێی پێدراوە چونکە مسوڵمانان بڕوایان بە هەموو بپێغەمبەران و کتێبە ئاسمانیەکان هەیەو ستەمی ئایینی لە ژنەکان ناکەن و رێگری یان لێناکەن و منداڵەکانیش پەروەردەی ئیسلامی وەردەگرن، چونکە ئەرکی باوکە منداڵەکانی بەچاکی و بەپێی پەیام و بەرنامەی خوای گەورە پەروەردە بکات.

ئیسلام دژی دەمارگیری ئایینی بووەو کەس بەزۆر ناکرێت بە مسوڵمان چونکە زۆر کردن کەسی دوو ڕوو بەرهەم دێنێت نەکە مسوڵمانی بڕوادار ئایەتی (لااکراه في الدين) باشترین بەڵگەیە، پابەند بوون بە ئیسلامەوە بەردەوام بەڵگەو خاڵی بەهێزی مسوڵمانان بووە کاتێك لایان دابێت و دوور کەوتبێتنەوە لەڕێنمایی و ئامۆژگاریەکانی تووشی لاوازی و دواکەوتن بوونە.

١٧ـ ئایا قورئان بانگەشە بۆ رق و کینە دەکات

فادی ڕەخنە لەو ئایەتانەی قورئان دەگرێت گوایە بەدیدو بۆچونی ئەو بانگەشەیە بۆ رقبونەوە لە هەموو مرۆڤایەتی،ئایەتەکانیش بریتین لە فَإِذا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ) محمد ٤

بەواتای) (ئەم فەرمانە بۆ کاتی ڕوبەڕوو بونەوەیە لەگۆڕەپانی جەنگدا) جا کاتێك گەیشتن بەوانەی بێ باوەڕ بوون، بێنە دەست لێیان و لە گەردنیان بدەن (ئەگینا ئەوان ئێوە دەکوژن)تا کاتێك کوشتاری زۆریان لێ دەکەن،ئینجا کە هێزیان نەما بەدیل بیانگرن و بە توندی باڵبەستیان بکەن ئەوسا یەکێك لەم دوو کارەیان لەگەڵدا ئەنجام بدەن یان بە پیاوەتی و منەت،یاخود بەگۆڕینەوەو فیدیە ئازادیان بکەن،تا شەڕ کۆتایی دێت و ئاسەواری نامێنێت و دوژمنان چەك دادەنێن بڕیارەکە ئاوهایە، ئەگەر خوا بیویستایە خۆی تۆڵەی لێدەسەندن بەڵام دەیەوێت بەیەکتر تاقیتان بکاتەوە،ئەوانەش لە پێناو خوادا شەهید بوون هەرگیز پاداشتی هەوڵ و کۆششیان بەزایە نادات.تەفسیری ئاسان لا ٥٠٧.

هەروەها ئایەتی (يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدْ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ) التحريم ٩. بەواتای : ئەی پێغەمبەر(صلى الله عليەواله وسلم) کۆشش بکەو بجەنگە دژی کافرو دووروەکان و توند تیژ بە لەسەریان، ئەوانە شوێنیان دۆزەخە،ئای کە سەرەنجامێکی خراپە، تەفسیری ئاسان لا٥٦١.

فادی دەڵێت کاتێك کە محمد لە مەککە بوو لەگەڵ هەموو خەڵکیدا ئاشتی خواز بوو، رێزی یەهودی و مەسیحی و صابیئەی دەگرت و دەیگوت ئەوان دەچنە بەهەشتەوە هەروەکو لە سورەتی المائده ٦٩ دا هاتووە (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ)

بە واتای بەراستی ئەوانەی کە ئیمان و باوەڕتان هێناوە لە ئومەتی محمد(صلى الله عليەواله وسلم) و ئەوانەی بوون بە جوو و ئەوانەی صابیئەن (فریشتە پەرست و ئەستێرە پەرستن) و گاورەکان، هەر یەك لەو دەستەو تاقمانە ئەگەر باوەڕی دامەزراو بەخواو بە رۆژی دوایی بهێنێت،و کارو کردەوەی چاك و دروست و بەسود ئەنجام بدات،ئەوانە نەترس و بیم یەخەیان دەگرێت نە خەم و پەژارەroویان تێدەکات (کاتێك لەبەر رۆشنایی قورئانەوە ئەو باوەڕە دەهێنن). تەفسیری ئاسان لا ١١٩.

بەڵام کاتێك کە محمد لە مەدینەدا بەهۆی (الانصار) پشتیوانەکانەوە بەهێز بوو ئیتر فەرمانی بە کوشتنی هەموو ئەو کەسانە داوە کە مسوڵمان نین و وتی یان دەبێت سەرانە بدەن و یان ببنە مسوڵمان ! ئەمەش مانای کورتکردنەوەی برایەتیە تەنها لەناو چوارچێوەی ئیسلامدا و روخاندنی پایەکانی برایەتی گشتیە ومانای پچڕاندنی خۆشەویستی و چاك هەڵسوکەوتکردنی نێوان چینەکانی مرۆڤە،بەم شێوەیەش مسوڵمانەکان نیشتەجێ بوونی نامسوڵمانانیان لە هەموو دورگەی عەرەبیدا یاساخ کرد.

لەوەڵامدا دەڵێین:

وتەکانی فادی پڕە لە هەڵەو درۆو ناتەواوی وەك:

١- گوایە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیەواله وسلم) لەشاری مەککەدا ڕێزی لە جولەکە و گاور و صابیئەکان گرتووە و پێی وتوون ئێوەش دەچنە بەهەشتەوە،ئەم وتەیە ناهەقە و دوورە لە ڕاستیەوە چونکە لە شاری مەککەدا بوونی جولەکە و گاور و صابیئەکان نەبووە. چونکە خەڵکی مەککە پێکهاتبوون لە قورەیش و عەرەبەکان لەگەڵ سێ چوار کەسێکی گاوردا. هەروەها پێغەمبەری خوا (صلی الله علیەواله وسلم) لە شاری مەککەدا بانگەوازی خەڵکی کردووە بۆ یەکتاپەرستی و بەرنامەی خوای گەورە و ئاگاداری کردونەتەوە لە سزای خوای گەورە،خوای گەورەش فەرمانی بە پێغەمبەر و بڕوادارانی شوێنکەوتووی کردووە کە خۆ بپارێزن لە شەڕی موشریکەکان کە ئەمەش حیکمەتی زۆری تێدا بووە،چونکە خوای گەورە دەزانێت قۆناغێکی نوێ دێتە ئاراوە کە شەڕ و ڕووبەڕوبونەوەی تێدا ڕوودەدات.

٢- هەروەها ڕاست ناکات گوایە پێغەمبەر (صلی الله علیەواله وسلم) لە شاری مەککەدا جولەکە و گاور و صابیئەکانی ئاگادار کردۆتەوە کە دەچنە بەهەشتەوە،بەپێیی ئایەتی ژمارە ٦٩ لە سورەتی المائدە.

ئەم ئایەتە لەشاری مەدینەدا دابەزیوە (چونکە سورەتی مائیدە سورەتێکی مەدەنیە)، هەروەها ئایەتی ناوبراو ناڵێت جولەکە و گاور و صابیئەکان لە بەهەشتدان بەڵکو ئاگادار دەکاتەوە کە باوەڕدارە مسوڵمانەکان ئەوانەی شوێنکەوتەی پێغەمبەری خوان و ئەوانە بڕواداری ڕاستەقینەن و لەبەهەشتدان، بەڵام جولەکەو گاور و صابیئەکان ئیمانی هیچ

کەسێکیان وەرناگیرێت تا بڕوا بەخواو ڕۆژی دوایی و کردەوەی چاك نەکەن، ئەمەش نایەتە دی تا کاتێك ئیمان بەهەموو کتێبەکانی خوا نەهێنن لە نێویاندا قورئان وە ئیمان بە هەموو پێغەمبەران بهێنن لە نێوانیاندا محمد (صلى الله عليەواله وسلم).

جا ئەگەر جولەکە یان گاور یان صابیئە ئیمان بە قورئان و بەپێغەمبەرایەتی محمد (صلى الله عليەواله وسلم) نەهێنن ئەوا ئیماندار نین و لە بەهەشتدا نین،چونکە جیاوازیان لە نێوان پێغەمبەرانی خوادا کردووە و بڕوایان بەهەندێکیان هێناوە و بە هەندێکیان نەهێناوە و ئەمەش بێ باوەڕییەکی ئاشکرایە،هەروەك لە قورئاندا هاتووە (إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلاً(١٥٠)أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا(١٥١)وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا) النساء ١٥٠ـ١٥٢. بەواتای) بێگومان ئەوانەی باوەڕ بەخواو پێغەمبەران ناهێنن و دەیانەوێت جیاوازی بکەن لە نێوان خواو پێغەمبەرەکانیدا (گوایە باوەڕیان بە خوا هەیە بەڵام بە پێغەمبەران نیە)(یاخود) دەڵێن باوەڕ دەهێنین بە هەندێك لە پێغەمبەران و باوەڕ بە هەندێکیان ناهێنین و دەیانەوێت لەو نێوانەدا ڕێگەو بەرنامەیەك بۆ خۆیان بەدەست بێهێنن. ئا ئەو جۆرە کەسانە بە ڕاستی هەر بێ باوەڕن و بۆ بێباوەڕان سزایەکی سەرشۆڕکەرمان ئامادە کردووە.ئەوانەی باوەڕیان بە خواو پێغەمبەرەکان هێناوە هیچ جۆرە جیاوازیەکیان نەکردووە لە نێوان هیچ کامیانداو باوەڕیان بە هەموویان هەیە،ئا ئەوانە لە ئاییندەدا

خوای گەورە پاداشتی خۆیان دەداتێ خوای گەورەش هەمیشە و بەردەوام لێخۆشبوو میهرەبانە (بۆ باوەڕداران). تەفسیری ئاسان لا ١٠٢.

٣ـ بەپێی گومانی ناوبراو گوایە پێغەمبەر(صلى الله عليه‌واله وسلم) کاتێك کۆچی کرد بۆشاری مەدینەو بەهێز بوو شوێنکەوتوانی زیادی کرد بۆچوون و تێڕوانینەکانی گۆڕابەرامبەر بەخەڵکانی ترو وازی لەئاشتی هێنابەرامبەر بەخەڵکی و جەنگی راگەیاند دژ بەخەڵکی و فەرمانی کرد بەکوشتنی هەرکەسێك کە مسوڵمان نەبێت گەر جیزیە نەدات،خەڵکیش بەرامبەر سێ بژاردە بوون، مسوڵمان بوون، جیزیەدان، یان شەڕکردن.

وتەکانی ناوبراو ناهەق و درۆیەکی ئاشکرایە، ئەو دەیەوێ بڵێت محمد(صلى الله عليه‌واله وسلم) بیرو بۆچوونەکانی دەگۆڕێت و قورئان دانەری خۆیەتی حوکمە ئیسلامیەکانیش خۆی دای دەنێت.

خوای گەورەخۆی فەرمانی بەمسوڵمانان کردووە لەقۆناغی مەککەدا خۆیان بپارێزن لەشەڕی موشریکەکان و ئارام بگرن لەسەر ئەو ئازارو ناڕەحەتیەی توشیان دەبێت،هەر خوای گەورەش لەمەدینەدا دەرگای لێکردنەوەو رێگای پێدان بجەنگن لەگەڵ دوژمنە پەلاماردەرەکاندا سورەتە مەدەنیەکانیش ئەم راستیەمان بۆروون دەکەنەوە.

٤ـ ناوبراو دەڵێت قورئان بەبانگەشەکردنی بۆبرایەتی ئیسلامی پایەکانی برایەتی گشتی دەڕووخێنێت، وبۆندیخۆشەویستی و مامەڵەکردنی باش لەنێوان خەڵکیدا ناهێڵێت.

ئەمەش بوختان و درۆیەکی زەقە پێچەوانەیە بەبنەماکانی ئیسلام، بانگەشەکردنی قورئان بۆبەهێزکردن و قوڵکردنەوەی برایەتی لەنێوان مسوڵماناندا، مانای بچڕاندنی برایەتی نییە لەنێوان مرۆڤەکاندا، خوای گەورە

داوا لەمسوڵمانان دەكات پەیوەنیان لەگەڵ خەڵكیدا چاك بێت وبەباشی مامەڵەیان لەگەڵدا بكەن و هاوكاریان بكەن ئەمەش بەكاری خێرو چاكە بۆیان ئەژمار دەكرێت، بەڵگەی زۆرمان هەیە لەوانە(لا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ) الممتحنه ٨.

بەواتای) دڵنیاش بن كە خوا قەدەغەی ئەوەتان لێ ناكات كە چاك رەفتاری و دادپەروەری بكەن لەگەڵ ئەو كەسانەدا جەنگیان دژ نەكردوون و دژایەتی ئاییینیان نەكردوون و لە شوێنەوارتان دەریان نەكردوون، چونكە بەراستی خوا دادپەروەرانی خۆش دەوێت. تەفسیری ئاسان لا ٥٥٠.

(يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ)الحجرات ١٣

بەواتای) ئەی خەڵكینە بێگومان ئێمە هەمووتانمان لە نێر و مێیەك دروست كردوە،(كە باوكە ئادەم و دایكە حەوایە)و كردومانن بە چەندەها گەل و تیرە و هۆزی جۆربەجۆر تا یەكتر بناسن و پەیوەندیتان خۆش بێت بەیەكەوە. بەراستی بەرێزترینتان لای خوا ئەو كەسانەتانە كە زۆرتر لەخوا ترسەو فەرمانبەری خودایە، بێگومان خوا زانا و ئاگایە بە هەمووان. تەفسیری ئاسان لاپەڕە ٥١٧.

ئەمەو رێگری كردن لەمانەوەی لەنیشتە جێ بوونی نامسوڵمانەكان لەحیجازدا بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە،لەسەردەمی پێغەمبەردا خەڵكی حیجازوو دورگەی عەرەبی هەموو مسووڵمان بوون،ئەوانەشی مسوڵمان نەبوون دانیشتووی ناوچەكە نەبوون، مسوڵمانان مافی خۆیانە (اقامە) نەدەن بەكەسانی تر لەبەر بەرژەوەندی و ئاسایشی وڵاتەكەیان.

ئەمەو یاساغکردنی نا مسوڵمان لە دوورگەی عەرەبیدا هیچ رەهەندێکی نەتەوەیی عەرەبی لەپشتەوە نەبووە چونکە بیری نەتەوایەتی و نەتەوە پەرستی کوێرانە لەئیسلامدا رەت کراوەتەوە، ئەوەی ئێستا پێی دەوترێت نیشتیمانی عەرەب و نەتەوەی عەرەب هیچ پەیوەندیەکی بەئیسلامەوە نیە بانگەشە کەرانی بیری نەتەوایەتی عەرەبی و دامەزرێنەرانی کەسانی مەسیحی بوونە وەك (میشیل عەفلەق، شبلی عەیسەمی و...بیرمەندە عەرەبە عەلمانیەکان) بوون. ئەوەی وڵاتە عەرەبیەکان لەم سەردەمەدا دەیکەن لەدوورو نزیکەوە پەیوەندی بەئیسلامەوە نیەو بەڵکو زۆر جار دژی بنەما سەرەکیەکانی ئیسلامە.

١٨ـ یاسای بتپەرستی

لە سورەتی المائدە لە ئایەتی ٩٧ دا هاتووە (جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)

بەواتای: خوا، کەعبە کە (بیت الحرام)ە کردوویەتی بەهۆی هەستانەوە و بوژاندنەوەی خەڵکی (لەهەردوو دنیادا) هەروەها مانگە حەرامەکانیش و دیاریی و قوربانیە دیاری کراوەکان، ئەوەش بۆ ئەوەیە چاك بزانن و دڵنیا بن کە خوا ئاگادارە بە هەرچی ئاسمانەکاندایە و هەرچی لە زەویدا هەیە، بەراستی خوا بە هەموو شتێك زانایە. تەفسیری ئاسان لا ١٢٤.

خواوەند کەعبەی کردۆتە ماڵێك کە کاری ناشایستە تیایدا یاساغەو کردویەتیە روگە ونزرگەی خەڵکی و مانگی قەدەغە وئەو گیانەوارەرانەی کە دەبەخشرێن) ئاشکرایە کە (الحج:مەبەست) کردن بۆ کەعبە و سروتەکانی

مەبەست و بە ماچکردنی بەردە رەشەکەشەوە بۆ سەردەمی نەزانی دەگەڕێتەوە،عومەری کوڕی خەتاب بە بەردە رەشەکەی وت (والله إني لأعلم أنك حجر لا تضر ولا تنفع، ولولا أني رأيت رسول الله يُقبلك ما قبلتك). رواه مسلم، (سوێند بەخوا دەزانم کە تۆ بەردێکیت و نەسودت هەیە و نەزیان،بەڵام گەر نەمدیبایە کە پێغەمبەر ماچت دەکات ماچم نەدەکردیت).

ئەمە لە کوێ و گوتەکانی سروشت لە کوێ ؟ وەکو گوتەی (سودی پەیکەری داتاشراو لە کوێدایە،کە دروستکارەکەی تاشیویەتی یان داڕێژراوێکە،کە فێرکاری درۆیە بە رادەیەك دروستکارەکەی،کە دروستیکردوە پشتی پێ دەبەستێت،لەوەدا کە بۆ ئێوەی دروست کردووە؟وەیل بۆ ئەو بگۆیەی کە بەدار دەڵێت بە خەبەربەرەوە!وە بە بەردی کەڕ دەڵێت ئاگاداربە!ئایا ئەوانە خەڵکی فێر دەکەن؟ ئەوتا بە ئاڵتون و زیو توێژماڵکراوە بەڵام هەرگیز هیچ رۆحێکی لەناودا نییە.

وە هوشەع پێغەمبەر ووتی (ئەمێستا تاوانەکانیان زیاد دەکات چونکە بە کارامەیی خۆیان بتێك لە زیوی خۆیان وەکو پەیکەرێکی داڕێژراو دروستدەکەن، هەمویشی کاری پیشەوەرانە،ئەوان واتە (پیشەوەران) لەبارەی ئەو بتانەو ئەو کەسانەش کە دەیانپەرستن دەڵێن(مرۆڤ سەربڕەکان گوێرەکە ماچ دەکەن،لەبەر ئەوە هەروەکو هەوری بەرەبەیان ئاونگ زوو دەڕۆن وەکو (کا) کە لە خەرمان لا دەبرێت وەکو دوکەڵ لە کونی دیوارەوە دەردەچن.

ئێمەش پرسیار دەکەین ئایا بەردە رەشەکە رۆحی تێدایە تاکو هەست بە گەرمی ئەو ماچە بکات،کە مسوڵمانان لەسەری مۆر دەکەن؟ ئایا ئەقڵی هەیە تاکو دەرك بەو رێز و تەقدیرەی مسوڵمانان بکات کە لێیدەگرن؟ئایا لەبەرچی

مسوڵمانان بەو شێوەیە رێز لە بەردێك دەگرن،کە عەرەبەکانی سەردەمی نەزانی رێزیان پیێ لە بتەکانیان دەگرت؟ئایا چۆن محمد بەرەو بەخشینی رێزلێنانێکی ئایینی لەبەرد هەنگاوی نا؟وە چۆن محمد ئەو بەردەی لە مەککە هێشتەوە هەروەکو بتەکانی تر لە کەعبە دووری نەخستنەوە؟

لە وەڵامدا دەڵێین:

١ـ حەج فەریزەیەکی ئیسلامەو، سەرەتا خوای گەورە فەرمانی بە ئیبراهیم پێغەمبەر کرد (درودو سلاوی خوای لەسەر) حەج بکات، دواتر نەفامەکان ئەنجامیان دەداو داب ونەریتی خۆیان تێکەڵ دەکرد، خوای گەورەش جارێکی تر دروشمی حەجی گەڕانەوە بۆسەر سیماو بنەما ئیمانی و روحیەکان، کاتێك مسوڵمانان فەریزەی حەج ئەنجام دەدەن ئەوا فەرمانی خوای گەورە جێبەجیێ دەکەن.خوای گەورەش لەم بارەیەوە فەرموویەتی (وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لاَ تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ(٢٦)وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَج عَمِيقٍ) الحج ٢٦ـ٢٧

بەواتای) (ئەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم بەیاد بێنە)کاتێك شوێنی کەعبەمان دیاری کرد بۆ ئیبراهیم (دوای تەواو بوونی، فەرمانمان پیێ دا)کە هیچ جۆرە هاوەڵێکم بۆ بڕیار نەدەیت و (بیکە بە بنکەی یەکخواناسی)و ماڵی من پاك بکەرەوە بۆ ئەوانەی بەدەوریدا دەسوڕێنەوە،یاخود بە پێوەن یان لە کڕنووش وسوژدە بردندان. جا بانگی خەڵك بکەو جاڕ بدە لە ناویاندا با بێن بۆ حەج،ئەوانیش بە پیادە دێن بەدەم بانگەوازەکەتەوەیان بە سواری (ئەو وشترانەی کە دووری ماوەکە) لاوازی کردوون و لەهەموو رێگەیەکی دوورەوە هەر دێن. تەفسیری ئاسان لا ٣٣٥.

٢ـ ماچ کردنی بەردە رەشەکە(الحجر الاسود) دەست لێدانی نەریتێکی نەفامی نیەو بەڵکو تەشریعێکی ئیسلامیە، ئەمە ئەوا ناگەیەنێت کەمسوڵمانان رێز لەو بەردە دەگرن لەبەر ئەوەی بەردە، بەڵکو فەرمانی خوای گەورە جێبەجێ دەکەن، ماچکردنیان بۆ بەردە رەشەکە وەك تەواف کردنە بەدەوری کەعبەدا ئەوان عیبادەتی خوای گەورە دەکەن لە هەردوو بارەکەدا.

وتەکانی ئیمامی عومەر (خوای لێ رازیبێت) جوان و شکۆدارو وەڵامێکی جوانە بۆ نوسەر بەڵگەیە لەسەر پوختی و درووستی عەقیدەی ئیسلامی.

بەڵام مەسیحیەکان پەیکەری(عیساو مریەم) (درووودو سڵاوی خوایان لێبێت) درووست دەکەن و لەکڵێساکاندا هەڵی دەواسن.

١٩ـ ئەو یاسایانەی کەوا کۆمەڵگا دەبیزێنێت و رەتی دەکاتەوە

لە سورەتی النساء ئایەتی ٨٩ دا هاتووە (وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلاَ تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلاَ تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلاَ نَصِيرًا)

بەواتای) (ئەو دوو ڕووانە) ئاواتە خوازن کە ئێوەش بێ باوەڕ بن وەك خۆیان بێ باوەڕ بوون، ئەو کاتە (هەردوو لاتان) یەکسان دەبن لە بێ باوەڕیدا، کەواتە لەوانە پشتیوان و یاوەر مەگرن هەتا کۆچ دەکەن لە پێناوی خوادا، خۆ ئەگەر یاخی بوون و پشتیان تێ کردن،ئێوە بیانگرن و بیانکوژن لە هەر کوێدا ئەوانەتان دەستکەوت،هەرگیز نەکەن ئەوانە بکەنە یاوەر و هاوکار..تەفسیری ئاسان لا ٩٢.

ئێمەش پرسیار دەکەین (ئایا ئەمە لەگەڵ مێژووی مسوڵماناندا دەگونجێت،کە لەکات و زەمانێکدا پشتیان بە مەسیحیەکان بەستووە؟هەروەها لەم سەردەمەدا پێداویستی کۆمەڵایەتی و سەربازی داوای یارمەتیکردنیان لە بیانی بەسەردا دەسەپێنێت چونکە خۆکەنارگیرکردنی رامیاری دژەوانەی سستەمەکانی مەدەنیەت و شارستانیەتیەو کۆمەڵگەش رەتی کردۆتەوە چونکە گونجاوو چاك نییە.

ئیسلام داوای لەمسوڵمانان کردووە ئاشنایەتی و دۆستایەتی بێباوەڕان نەکەن بەتایبەت ئەوانەی شەڕتان لەگەڵ دەکەن و شەڕتان پێدەفرۆشن.

لە وەڵامدا دەڵێین:

ئەمە مانای ئەوە نییە مسوڵمانان دابڕاون و لەگەڵ غەیری خۆیاندا مامەڵە ناکەن و گۆشە گیرن پەیوەندی سیاسی و ئابوری و رۆشنبیری و هتد نابەستن. بەڵکو بەپێچەوانەوە مسوڵمانان بۆیان هەیە پەیوەندی سیاسی و ئابوری و زانستی و فەرهەنگی لەگەڵ نەتەوەو ئایین زاکانی تردا ببەستن بۆ بەرژەوەندی هاوبەش و سودو قازانجی گشتی.

ئەمەو ئایەتەکە تایبەتە بەو بێباوەڕانەی دژایەتی ئیسلام دەکەن و پیلان دەگێڕن و سوڕن لەسەر دوورخستنەوەی مسوڵمانان لەدینەکەیان، ئایەتەکە داوا دەکات مسوڵمانان هوشیارو بێداربن ئاشنایەتیان لەگەڵدا نەکەن چونکە لەبۆسەدان بۆ مسوڵمانان. بەڵام گەر مسوڵمانان لەهەر قۆناغێکی مێژوویيدا بەهەر پاساوێك بێت، ئاشنایەتی و دۆستایەتی پشتگیری بێباوەڕانیان کردبێت شەڕیان دژ بە مسوڵمانانی هاودینی خۆیان کردبێت ئەوە و لایان داوە هەڵەو گوناهیان کردووە.

٢٠- پۆل پۆل دێنە ناو ئیسلامەوە

خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێ (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا) النصر ١ـ٣.

بەواتای) کاتێك یارمەتی و کۆمەکی خوا دێت،شاری مەککە رزگار دەکرێت و دەرگای ئازادی والآ دەکرێت. خەڵکیشت بینی پۆل پۆل دەچنە ریزی ئایینی خواوە.ئەوسا ئیتر تۆ سوپاس و ستایشی پەروەردگارت بکەو داوای لێخۆشبوونی لێ بکە، چونکە بەراستی خوا زۆر چاوپۆشی دەکات و تەوبە وەرگرە..(ئومێدە لە ئاییندەیەکی نزیکدا، خوای بالآدەست سەرکەوتنێك ببەخشێت، ئەو کاتە ئیمانداران هەست دەکەن ئەم سورەتە تازە دابەزیوە). تەفسیری ئاسان لا ٦٠٣.

ئێمەش پرسیار دەکەین (ئەگەر ئەوەی لە زانراوەکانە ئەوەیە کە خەڵکی بەسروشت وچاولێکەرو لاساییکەرەوەن و کۆمەڵانی خەڵك و تیرەو هۆزەکان تەئسیریان لەسەر یەکتر هەبووەو وایکردووە،کە عەرەب و جگە لە عەرەبیشی بەرەو چوونە ناو ئیسلامەوە راکێشاوە کەچی مسوڵمانەکان ئەو حاڵەتەیان بە ئاسانکاری لەلایەن خواوە داناوە، کەچی بە خەیاڵی کەسدا نەهاتووەو بەشاهێدی دان بۆ ئیسلام وەسفیان کردووە.

ئەی مسوڵمانان لە بارەی بت پەرستیەوە چی دەڵێن لەکاتێکدا ژمارەی شوێنکەوتوانی بت پەرستی چەندین جار لەوە زۆرترە،کە بەئاییینی محمد ئاییمەندن، وە هێندەیان پەرستگا هەیە کە ئەژمار ناکرێن،وە زۆربەیان لە جوانی دیمەن و دەوڵەمەندیدا بێ وێنەن و هەر لە هندستانەوە تا سیبریا درێژ دەبنەوە،ئایا دەبێت بتپەرستی لە خواوەندەوە بێت؟!

لە وەلآمدا دەڵێین:

١ـ خەڵكی بەچاولێكەری و لاسایی كردنەوە مسوڵمان نەبوونە، گەروابوایە دەبوایە هەر لەسەرەتاوە عەرەبەكان مسوڵمان بوونایە، ئەوەتا قورەیش بۆماوەی بیست ساڵ بەهەموو هێزوو توانایەكی مادی و مانەوییەوە دژایەتی ئیسلام و مسوڵمانانیان دەكرد تا لەئازادكردنی شاری مەككەدا شكستیان هێنا.

٢ـ سەركەوتن لەلایەن خوای گەورەوەیەو هەرئەویشە دڵ و دەروونی مرۆڤەكان دەكاتەوە بۆ پەیام و بەرنامەكەی و خەڵكی پۆل پۆل دێنە ناو ئیسلامەوەو، بەردەوام خەڵكی دێنە ناوئیسلامەوە لەرۆژهەڵات و رۆژئاوادا خوای گەورە لەقورئاندا فەرموویەتی (وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الآرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمْ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لاَ يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمْ الْفَاسِقُونَ) النور ٥٥

بەواتای) خوا بەڵێنی دڵنیا بەخش و تەواوی داوە بەوانەی باوەڕیان هێناوە لە ئێوەو كارو كردەوە چاكەكانیان ئەنجامداوە بەڕاستی لە ئاییندەیەكی نزیكدا جێنشین و پایەداریان دەكات لە وڵاتدا هەروەك چۆن ئیماندارانی پێش ئەمانی جێنشین كردووە و ئەو دین و ئایینەیان بۆ دەچەسپێنێت خوا خۆی پێی رازیە، هەروەها ترس و بیمیان بۆ دەگۆڕێت بۆ ئارامی هێمنی، ئەو كاتە بە تەواوی هەر من دەپەرستن و هەرگیز هیچ جۆرە هاوەڵ و شەریكێكم بۆ بڕیار نادەن،ئەوسا ئەوەی دوای ئەو پایەداریە بێباوەڕ بێت، ئا ئەو جۆرە كەسانە هەر تاوانبار و لە سنور دەرچوون. تەفسیری ئاسان لا ٣٥٧.

(هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا) الفتح ٢٨

بەواتای: خوا ئەو زاتەیە کە پێغەمبەری خۆی رەوانە کردووە، هاورێ لەگەڵ رێنموویی و پەیامی راست و دروستدا، بۆ ئەوەی زاڵی بکات بەسەر هەموو پەیام و بەرنامەیەکی تردا،خوا خۆیشی بەسە بۆ شایەتیدان و ئاشکراکردنی ئەو راستیە. **تەفسیری ئاسان لا ٥١٤.**

٣- بەردەوام ئیسلام بەهێزوو تونایە سەرەڕای شەڕو پەلاماری هەمەلایەنەی نەیارانی، هەر رۆژێك تێدەپەڕێت ژمارەیەکی تری خەڵك مسوڵمان دەبن،و دێنە ناو بازنەی ئەم ئایینە پیرۆزەوە، هەرچەندە هیچ وڵات و حکومەتێك بەراستی و درووستی ئیسلام پیادە ناکات، بەڵام لەئاستی خەڵك و جەماوەردا رۆژ بەڕۆژ گەشە دەکات و پەرەدەسێنێت.

٤- لەکۆتایی سەدەی یەکەمی کۆچی، ئایینی پیرۆزی ئیسلام لەرۆژهەڵات و رۆژئاوادا بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەر بڵاو بوەوەو گەل و نەتەوە جیاوازەکان پۆل پۆل هاتنە نێو ئایینی پیرۆزی ئیسلامەوە، لەسنووری چینەوە تا دەگاتە ئەندەلوس، چونکە دینێکی حەقەو لەگەڵ سروشتی پاك و فیترەتدایە.

٢١- شەڕی سەختی نێوان مسوڵمانان

خوای گەورە لە قورئاندا دەفەرموێت (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ) ال عمران ١٠٣.

بەواتای) (هەوڵ بدەن) هەر هەمووتان بە توندی دەست بگرن بە ئاینی خواوەو پەرت و بڵاو مەبن، یادی ناز و نیعمەتی خوا بکەنەوە لە سەرتان،(چونکە) کاتی خۆی دوژمنی یەکتر بوون، ئەوە بوو دڵەکانتانی بەهۆی نیعمەتی (ئیسلامەوە)پەیوەست کرد بەیەکەوە و هەموو بونە برای یەکتر (هەروەها ئەو کاتە)ئێوە لەسەر لێواری چاڵێکی ئاگر وەستابونو (خەریك بوو بکەونە ناوی) بەڵام خوا (بە ڕەحم و میهرەبانی خۆی)لەو ئاگرە رزگاری کردن،ئا بەو شێوەیە خوا ئایەتەکانی خۆیتان بۆ روندەکاتەوە، بۆ ئەوەی هیدایەت وەربگرن. تەفسیری ئاسان لا ٦٣.

ئێمەش وەڵامی رەتکردنەوەی دەدەینەوە بەوەی،کە ئەم قسەیە پوچ و بەتاڵە چونکە لەسەردەمی محمددا شەڕ و پەلاماری یەکتردانی عەرەب لەو پەڕیدا بووە محمد بۆ خۆی لە ٢٩ شەڕدا بەشداری کردووە ٤٧ شەڕ کە محمد بەشداری تێدا نەکردووە بەڵکو یەکێك لە هاوەڵەکانی لە بری خۆی ناردووە. واتە تاکو کاتی مردنی محمد ٧٦ شەڕ رویداوە،هەرچەندە هەندێ سەرچاوە تەنها ئەو شەڕانەی کەوا محمد بە ٧٠ شەڕ دادەنێن،واتە تەنها ژمارەی ئەو هەموو شەڕانەی تاکو کاتی مردنی محمد لەنێون خودی عەرەبەکاندا رویداوە لەگەڵ ئەو شەڕانەدا کە خۆی بەشداری تێدا کردووە ٩٩ شەڕ بووە،وە کاتێکیش کە محمد مرد ئەبوبەکر هەڵسا بەشەڕ کردن لە دژی هەڵگەڕاوەکان

له ئیسلام که هەمویان عەرەب بوون و دانیشتوانی ناوچە جیاجیاکانی دورگەی عەرەب بوون.

وە لەدوای مردنی عومەری کوڕی خەتابییش شمشێریان لە ملی یەکتر دەسوی، هەروەها عومەر و عوسمان بە کوژراوی مردن وە شەڕی (حوشتر) لە نێوان عائیشەی ژنی پێغەمبەر و عەلی کوڕی ئەبی تالیبی ئامۆزا و زاوای محمد رویدا.

پاشان شەڕ لەنێوان معاویەو عەلی حسێنی کوڕی عەلی و لەگەڵ محمدی کوڕی ئەبوبەکر، کە عەمری کوڕی عاص کوشتی. لەساڵی ٧١ کۆچیدا ئاژاوەی عبدالله ی کوڕی زوبێر و جەنگ لە نێوان ئەوو حەجاجی کوڕی یوسفی سەقەفیدا رویدا،کە لە سەردەمی خەلافەتی عبدولمەلیکی کوڕی مەروانی ئومەویدا بوو،کە حەجاج لەو جەنگەدا کوڕی زوبێر و ژمارەیەکی زۆر لە هەڵکەوتوانی ناو مسوڵمانانی کوشت و لەکاتی ئابلۆقەدانی مەککەدا بەهۆی مەنجەنیقەکانیەوە هەندێکیشی لە کەعبە روخاند.

ئیسلامگەرەکان دەڵێن لە سەردەمی عومەری کوڕی عبدالعزیدا کە بە (خامس الخلفاء) ناوی دەبەن گوایە هێندە ئاسایش بووە وەکو ئەوەی گورگ و مەڕ بەیەکەوە ئاویان خواردبێتەوە، بەڵام ئەوە درۆیەکی شاخدارە چونکە هەر ئەو خەلیفەیە قەدەغەی کردووە، کەمەسیحیەکان ئەسپ سواربن، وە پۆشاکێکی بەسەردا فەرز کردبوون کە نیشانەیەکی وەهای پێوە بێت تاکو بناسرێنەوە، وە ئەو رەمزەی ئیسلام جاریەکانی خۆی خنکاندیان. وە هەروەها ئەو غەدرە سەرزەنشتکراوەش،کە لەسەردەمی خەلافەتی عبدالله دا روویدا کە عبدالله لە تیرەی بەنی کیلاب بوو.ئەو غەدرەی کە کیلابەکان لە قەبیلەکانی بەنی فەزارەیان کرد،کە بەشێوەی فێڵ و

هەڵخەڵەتاندن و سوێندی درۆ،کە شمشێریان لێ خستنەکارو زۆریان لێ کوشتن.

پاشان بەنو قەبیس هاتن و زۆریان لە فەزاریەکان و بەنو کیلابیش کوشت.ئابەو شێوە زەمانە بەنی کیلابی دەستدرێژکار وەرچەرخاند. وەکاتێك ئەم هەواڵانە بە عبدومەلیکی کوڕی مەروان گەیشتەوە ئەویش نامەیەکی بۆ حەجاج نوسی،کەلەو رۆژگارەدا حەجاج والی حیجاز و تائیف و یەمامەو یەمەن بوو،کە سواربێت و بچێتە سەر بەنی فەزارە،حەجاجیش چووە سەریان و هیچ (خەوبین، باڵغ، منداڵ)ێکی تێدا نەهێشتن مەگەر هەمووی کوشتن.

حاڵی عەرەب ئابەم شێوە بوو لە سەردەمی ئیسلامدا، کە روبەڕوو یان بەفێل و غەدر لە پشتەوە یەکتریان دەکوشت.

ئایا ئەو ئاشتی و راهاتن لەگەڵ یەکتر و چاك بوون و تەبایی نێوان،کە ئیسلام هێنایە ناو عەرەبەوە کامەیە؟جگە لە ١٤ چەرخی خوێنین و ئەو پەڕی هەژاری،ئەم ئێستاشی لەسەر بێت هەتا عەرەب وابەستی(الجهل، والقتل، قورئان) بێت.واتە گیرۆدەی بلندگەرایی ئایینی بێت و وەها بزانێت بەتەنها یەك هەقیقەت هەیە کە ئەویش لای ئەوە ئەوەو دەرەوەی(عەرەبایەتی و ئیسلام) ببوغزێنێت.،نەك خودی عەرەب و بەعەرەب کراوەکان ئارامی بەخۆیانەوە نابینن، بەڵکو پشێوی و ئاژاوە بۆ گشت گەلانی دنیاش دەخولقێنن،وە چیتر بۆ عەرەب ئیسلام ناچێتە سەر، کە پێناسیان شەڕەنگێزی و نەزانی و ئەنفالچێتی بێت.

له وەڵامی نوسەرو وەرگێڕدا دەڵێین:

عەرەبەکان لەپێش ئیسلام و سەردەمی نەفامیدا بەردەوام لەشەڕو ئاژاوەو دووبەرەکیدا بوون، ژیانیان لێوان لێو بوو لەرق و قین و ئاژاوەو زوڵم و ستەم کردن، لەسەر بچووکترین شت شەڕیان دەکرد.بەڵام دوای ئەوەی کە مسوڵمان بوون و پابەند بوون بەپەیام و بەرنامەی خواوە خۆشەویستی و برایەتی و یەکریزی و هاوکاری و هەماهەنگی جێگای شەڕو دووبەرەکی گرتەوە.بۆ نموونە شەڕی نێوان ئەوس و خەزرەج لەپێش ئیسلامدا، هەر بەگەیشتنی پێغەمبەر بۆشاری مەدینە یەکێك لەو کارە گرنگانەی کردی درووستکردنی برایەتی و تەبایی بوو لەنێوان ئەوس و خەزرەجدا و هەردوو هۆزییش بەشێوەیەکی جوان و ناوازە پێشوازیان لە موهاجیرەکان کرد.

ئەوشەڕانەی لەسەردەمی پێغەمبەرد(صلی الله علیەواله وسلم) روویانداوە شەڕی نێوان نەتەوایەتی و خێڵەکی نێوان عەرەبەکان نەبووە، بەڵکو شەڕی نێوان موشریك و بێباوەڕان بووە لەگەڵ مسوڵمانانداا، مسوڵمانانیش شەڕی بەرگرییان کردووە لەئایین و بیرو باوەڕەکەیان.

بەڵێ راستە دوای وەفاتی پێغەمبەر (صلی الله علیەواله وسلم) هەندێ کێشەو جیاوازی کەوتە نێوان مسوڵمانانەوە و چەند شەڕێکی نەخوازراو روویانداو ژمارەیەکی بەرچاو لەمسوڵمانان کوژران.

لاپەڕەکانی مێژوو پڕە لەسەروەری و شانازی لەزۆر بواری جیاجیادا، بەڵام بێ کەلێن و کەموکورتی نەبووە، چونکە جیاوازی هەیە لەنێوا ئیسلام وەك ئایین و بەرنامەی خوای گەورە کەخۆی لە دوو سەرچاوەی سەرەکیدا دەبینێتەوە، لەگەڵ مێژووی ئیسلامی کەتایبەتە بە مسوڵمانانەوە

بەدەسەڵاتدارو جەماوەرەوە، بۆیە مێژوو تۆماری رووداوەکانی پێشووە بە باش و خراپەوە.

ئەم قۆناغە کارەساتێك بوو تووشی مسوڵمانان بوو، بەڵام دواتر نەماو چارەسەر کرا، گیانی برایەتی و یەکڕیزی گەڕایەوە نێو مسوڵمانان.ئەمەو ئەو شەڕو جیاوازیانە نەبووە مایەی لادان و دەرچوونیان لە ئیسلام.ئەمەو بوونی کێشەو گرفت لەنێوان خەڵکیدا کارێکی حەتمیەو هەر روو دەدات، مسوڵمانانیش فریشتە نین و پارێزراویش نین لەهەڵەو کەموو کورتی، هەروەك خوای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا فەرموویەتی(وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلاَ يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلاّ مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لأَمْلأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ) هود ١١٨ـ ١١٩

بە واتای) خۆ ئەگەر پەروەردگارت بیویستایە ئەوە هەموو خەڵکی دەکرد بەیەك تاقم و کۆمەڵ،(بەڵام) بەردەوامیش ئەو خەڵکە جیاوازن لە نێوانی یەکتردا لە ئایین وبەرنامەو بۆچوندا.

مەگەر ئەوەی بەزەیی پەروەردگارت گرتبێتیەوە، هەر بۆ ئەو مەبەستەش خوای گەورە دروستی کردوون (واتە) بە شێوەیەك دروستی کردوون بتوانن ئازادی بیروباوەڕ و بۆچونیان هەبێت، ئینجا راستیان پێ بڵێت و بۆیان رونبکاتەوە و بڕیاری پەروەردگاری تۆ دەرچووە و تەواو بووە، کە دۆزەخ پڕ دەکەم لە گرۆی پەری و خەڵکی (ئەوانەی خۆیان شیاوی ئاگر دەکەن). تەفسیری ئاسان لا ٢٣٥.

هەروەها مسوڵمانان توانیان شارستانیەکی پێشکەوتو و ناوازە دروست بکەن و لەهەموو لایەکی جیهانەوە خەڵکی رووی تێبکات بۆ فێربونی زانست و مەعریفە بەهەموو بەشەکانیەوە، بۆسەدان ساڵ رابەرایەتی جیهان

بکەن،زۆرێك لە نوسەرو بیرمەندان و مێژوونوسانی رۆژئاوا دان بەم راستیانەدا دەنێن و دەڵێن رۆژئاوا قەرزاری جیهانی ئیسلامیە.

ئەمەو بەپێی سەرچاوەباوەڕپێکراوەکان ژمارەی غەزاکانی پێغەمبەری خوا(صلی الله علیەواله وسلم) (٢٨) غەزایەو لە (٩) غەزادا شەڕ رویداوەو ئەوانی تری بەبێ شەڕ ئامانجی خۆی پێکاوەو خۆیشی بەشداری(٩) یانی کردووە، سەبارەت بە عومەری کوڕی عەبدول عەزیز (رەحمەتی خوای لێبێت) رێزی زۆری نا مسوڵمانەکانی گرتووە بەتایبەت لەگاورەکان، زۆر مافی بۆ گەڕاندوونەتەوە مێژوو گەواهی ئەو راستیانەیە. سەبارەت بەوەی لەلایەن جاریەکانی خۆیەوە خنکێنرابێت، درۆیەکی شاخدارە، ناوبراو بەهۆی دادپەروەری و دڵسۆزیەوە کەهیچ مرۆڤێکی راستگۆ نکوڵی لێناکات، دەرمان خوارد کراوەو بەهۆیەوە کۆچی دوایی کردووە، تەنانەت لەو کەسەش خۆش بووە کە بە پارەو فیت و پیلانی هەندێك لە میرەکانی بەنی ئومەیە ئەنجام دراوە چونکە بەرژەوەندی مادی و دەسەڵاتەکانیان لەسایەی کەسێکی دادپەروەری وەکو ئەودا کەوتبووە مەترسیەوە.

بەردەوام قورئان فاکتەری برایەتی و یەکڕیزی نێوان مسوڵمانان بووە، هەرکاتێکیش مسوڵمانان دوور کەوتبێتنەوە لەقورئان و پەیامی ئیسلام بەئەندازەی دوورکەوتنەوەیان تووشی زیان و نوشستی بوونە مێژووی کۆن و نوێ شاهیدی وتەکانمانە.

ئیسلام ئایین و بەرنامەی خوایە بۆسەرجەم مرۆڤایەتی و نەك ئایینی عەرەب یان نەتەوە، یان هۆزێکی دیاری کراو، ئیسلام مایەی سۆزو بەزەییە بۆسەرجەم مرۆڤایەتی (ومارسلناك الا رحمةللعالمین) دژی شەڕو ستەم و خراپەکارییە، وتەکانی نوسەر بێبنەماو لاوازەو پێچەوانەیە بەهەموو پێوەرە

زانستی و بابەتیەکان، ئەمڕۆ زۆربەی مسوڵمانانی جیهان عەرە ب نین و لە مسوڵمانە عەرەبەکان زیاتر پابەندن بەئیسلام و سەنگ و کاریگەری خۆشیان هەیە، وڵاتانی وەك و ئەندونیسیا، مالیزیا، تورکیا، بەنمونە.

وەرگێڕیش بەبێ بەڵگەو ئاماژەدان بەسەرچاوەی راست و باوەڕپێکرا وبە تێکەڵی چەند خالێك دەوروژێنی کەتایبەتە بەشەڕی نێوان مسوڵمانان دەیەوێت بیکاتە بەڵگەو ئایینی پیرۆزی ئیسلامی پێ لەکەدار بکات، ناوبراو وەك وتمان نەیتوانیوە وتەکانی بسەلمێنێت گریمان گەر بەشێکی ئەو قسانەش راست بوون ئەوا ئەو شەڕو بارگرژی و لادانانە ماڵ نین یەسەر ئیسلامەوە بەڵکو ئەنجامدەرەکانی هەرکەسێکیش بن تاوان بارن و گەر لەسزای دونیایی دەرباز بوو بێتن ئەوا سزای دوارۆژ دەیانگرێتەوەو هەرگیز دەرباز نابن.

ناو براو مسوڵمانان بەشەڕەنگێزو ئەنفالچی لەقەڵەم دەدات، بەو بێ ویژدانە دەڵێین ئایا جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم کەملیۆنەها مرۆڤ بوونە قوربانی و چەکی ئەتۆمی و کیمیاوی تێدا بەکارهات، کێ ئەنجامی دا، هەموو شەڕو کوشتارەکانی تر لەئاستی جیهانیدا تا ئەم ساتە وەختانە کێ کردوو یەتی و کێ لێی بەرپرسیارە، ملیۆنەها مسوڵمان لەسەردەمی ستالین و حوکمە کۆمۆنیستەکانی ئەوروپای رۆژهەڵات و رژێمە عەلمانییە دیکتاتۆرەکان کوژران و بریندار بوون، کێ کردی و لەپێناوی چیدا بوو، پێشترشەڕی خاچپەرستەکان کێ کردی و بۆچی کرا، ئەوەی رژێمە دیکتاتۆرو عەلمانیەکانی ناوچەکە کردوو یانەو دەیکەن و مسوڵمانانیش هەر قوربانین، با دوور نەڕۆین شەڕەکانی رژێمە عەلمانیەکانی عێراق بەگشتی و بەعسیەکان بەتایبەتی دژ بەگەلی کورد کەچەکی کیمیاوی دروستکراوی

ڕۆژئاواو لەبەر چاوی ڕۆژئاوادا بەکار هاتووە، ئایا سەردەمی دەسەڵاتی ئیسلامی خوێناوی بوو یان سەردەمی دەسەڵاتی ڕۆژئاواو عەلمانیە دەستکردەکانی کی ˇ ئاسایشی مرۆڤایەتی خستۆتە مەترسیەوە زلهێزو داگیرکەران یان مسوڵمانان، ئەوەی تۆزقاڵێك ویژدانی هەبێت و چاویلکەی ڕۆژئاوایی لەسەر چاوی لاببات ئەوا ڕاستیەکانی بۆ ڕوون دەبێتەوەو هاش و هوشی نەیارانی ئیسلام و ئەڵقە لەگوێکانی فریوی نادات.

سەرچاوەكان:

- تفسير البيضاوي، المسمى انوار التنزيل واسرار التاويل، للامام القاضي ناصرالدين ابي سعيد عبدالله ابي عمربن محمد الشيرازي البيضاوي المتوفي سنة٧٩١، وبهامشه حاشية العلامةابي الفضل القرشي الصديقي الخطيب،حققه وبين الاحاديث الموضوعة والضعيفةوالاسرائيليات فيه.

الشيخ عبدالقادر عرفان العشا حسونة، دارالفكر، بيروت ١٩٩٦م.

- القران ونقض مطاعن الرهبان، الدكتور صلاح عبدالفتاح الخالدي، دار القلم - دمشق، الطبعة الاولى ١٤٢٨- ٢٠٠٧

- تنزيه القران الكريم عن دعاوى المبطلين، د. منقذ السقار (انترنيت).

- الاجوبة الجلية في الرد على الاسئلة المسيحية، شبهات نصارى حول القران الكريم، الحسيني الحسيني معدي، دارالكتاب العربي، دمشق - القاهرة،الطبعة الاولى ٢٠٠٧ (انترنيت)

- تەفسیری ئاسان، مامۆستا برهان محمد امين

- سایتی (معهد افاق التيسير للتعليم عن بعد)

- سایتی(رسول الله)

كتێبە چاپكراوەكانی پرۆژەی تیشك

ژ	نـــاوی كتێب	نووســـەر
١	بە ئیسلامكردنی كورد، ماستەرنامە یان هەڵەنامە؟	نووسینی: فازل قەرەداغی
٢	نەزانی و بێشەرمی بەشێك لە چەواشەكارییەكانی مەریوان هەڵەبجەیی لە كتێبی (سێكس و شەرع و ژن)	نووسینی: عومەر كمال دەروێش
٣	ئاشتینامە، وەڵامێك بۆ(خوێننامە)ی زەردەشتی	نووسینی: ئامینە صدیق
٤	فەتواكەی مەلای خەتیّ، ئەفسانەی مێژوونووسێك	نووسینی: حسن محمود حمە كریم
٥	صەلاحەدینی ئەییوبی، گەورەتر لە ڕەخنەگرانی، گفتوگۆ لەگەڵ پرۆفیسۆر دكتۆر موحسین موحەممەد حسێن	ئامادەكردنی: ئارام علی سعید
٦	بەرەو بەختیاری ئافرەت (بەرگی یەكەم)	ن: جمال حەبیبوڵلا (بێدار)
٧	ئازادی ڕادەربڕین لە ڕۆژئاوا، لە سەلمان ڕۆشدییەوە بۆ رۆجیە گارودی	نووسینی: د.شەریف عەبدولعەزیم وەرگێڕانی: وەرزێر حمە سلیم
٨	بە جیهانیكردن دیدێكی ئیسلامیی	ن: د. موحسین عەبدولحەمید وەرگێڕانی: حمە كریم عبداللە
٩	كوردستان لەبەردەم فتوحاتی ئیسلامدا	نووسینی: حسن محمود حمە كریم
١٠	بەرەو بەختیاری ئافرەت (بەرگی دووەم)	نووسینی: جمال حەبیبوڵلا
١١	مێژووی دێرینی كوردستان(كتێبی سێیەم)	نووسینی: فاچل قەرەداغی
١٢	سەدەیەك لە تەمەنی نوورین، مامۆستا	ئامادەكردنی: عەبدولدائیم

	عەبدولکەریمی مودەڕیس بە پێنووسی خۆی بناسە	مەعروف هەورامی
١٣	دەوڵەتی خیلافەت، بوژاندنەوەی کۆمەڵگەو گەشەسەندنی شارستانیەت	نووسینی: ئیکرام کەریم
١٤	لە سەرگوزشتەکانی ژیان، ئەدەبی گاڵتەو گەپ، ڕووداوی مێژوویی، بیرەوەری	نووسینی: شێخ موحەمەد خاڵ
١٥	پڕۆژەی دەستوری هەرێمی کوردستان ڕامان و سەرنج و پێشنیار	ئامادەکردنی: پرۆژەی تیشك
١٦	بیست و سێ ساڵ سەروەری	نووسینی: ئەحمەد حاجی ڕەشید
١٧	قورئان وەحی ئاسمانە، نەك ڕەنگدانەوەی سەردەمی خۆی	نووسینی: بەکر حمە صدیق
١٨	ئیسلام و سیاسەت، لێکۆڵینەوەیەك لە مەڕ پەیوەندی نێوان ئیسلام و سیاسەت	نووسینی: ئارام قادر
١٩	سوپای ئەییوبیان لە سەرودەمی سەلاحەدیندا: پێکهاتنی، ڕێکخستنی، چەکەکانی، هێزی دەریایی و شەڕ و جەنگە گرنگەکانی	نووسینی: پرۆفیسۆر دکتۆر موحسین موحەمەد حسین وەرگێڕانی: عوسمان علی قادر
٢٠	پوختەیەك دەربارەی ڕۆژوو	نووسینی: عەبدوڕڕەحمان نەجمەدین
٢١	ڕۆڵی پرشنگداری زانا موسوڵمانەکان لە پێشکەوتنە زانستیەکاندا	نووسینی: د.کاوە فەرەج سەعدون
٢٢	یەکەمین دەستووری نوسراو لە جیهاندا، بەڵگەنامەیەکی گرنگی سەردەمی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)	نووسینی: موحەممەد حەمیدوڵڵا وەرگێڕانی: شوان هەورامی
٢٣	ئیسلامناسیی یان ئیسلامنەناسیی، وەڵامێك بۆ کتێبی(ئیسلامناسی) علی میرفیترۆس	نووسینی: ئیکرام کەریم

٢٤	بەرەو بەختیاری ئافرەت (بەرگی سێیەم)	نووسینی: جمال حەبیبوڵڵا (بێدار)
٢٥	ئیشکردن نەك تەمەڵی	عبدولعەزیز پارەزانی
٢٦	دورگەی بیناسازان، چیرۆکێکی پەروەردەییە بۆ گەورەو بچوکی ئەم نەوە نوێیە	ن: د.عبدولحەمید ئەحمەد ئەبوسلێمان وەرگێڕانی: ئامینە صدیق عبدوالعزیز
٢٧	زمانی گەردەلوول، خەونی شنە با	فەرهاد شاکەلی
٢٨	هەڵەبجە ١٨٨٩ — ١٩٣٠ لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی سیاسییە	نووسینی: عادل صدیق
٢٩	بەرگری لە قورئان دژی ڕەخنەگرانی	نووسینی: عەبدولڕەحمان بەدەوی وەرگێڕانی: وەرزێر حمەسەلیم
٣٠	فەرموودە هاوبەشەکانی بوخاری و موسلیم	ئامادەکردن و وەرگێڕانی: حمەکەریم عبدلله
٣١	مەلا ئیدریسی بەدلیسی، ڕۆڵی لە یەکخستنی میرنشینە کوردییەکاندا	نووسینی: حسن محمود حمە کەریم
٣٢	شێخ مەحمودی حەفید (١٩٢٢—١٩٢٥)	نووسینی: ئومێد حمە ئەمین
٣٣	ئیسلام لەبەردەم دوڕیاندا	نووسینی: لیوبولد ڤایس وەرگێڕانی: عەبدول حسین
٣٤	ڕامیاری لە ئیسلامدا	نووسینی: ئەحمەد کاکە محمود
٣٥	وەڵامی پرسیارەکان، ڕەواندنەوەی کۆمەڵێك گومان سەبارەت بە ڕاستییەکانی ئیسلام	نووسینی: د.کەریم ئەحمەد
٣٦	مرۆڤ و پەیامداری	نووسینی: قانع خورشید
٣٧	سەید قوتب، لە هاتنە دنیاوە تا شەهید بوون	ن: د. صلاح عبدول فتاح ئەلخالیدی وەرگێڕانی: تارق نەجیب رشید

٣٨	عوسمانی کوڕی عەففان، کەسایەتی و سەردەمەکەی	نووسینی: علی موحەمەد سەللابی وەرگێڕانی: حەمید موحەمەد
٣٩	خوانی ڕووح، توێژینەوەیەکە دەربارەی گەورەیی و پیرۆزیی نوێژ	نووسینی: مەلا ئەحمەدی شەریعە
٤٠	ئەلفبێی لاتینی.. زمانی ستاندارد	ئامادەکردنی: ڕەوشت محەمەد
٤١	بنەماکانی فیقهی ئیسلامیی(بەرگی یەکەم)	نووسینی: د.صباح بەرزنجی
٤٢	پوختەیەك دەربارەی ڕاگەیاندن و ڕاگەیاندنی ئیسلامی	نووسینی: ئەحمەد ئیبراهیم وەرتی
٤٣	دەروازەیەك بۆ زانستەکانی قورئان	نووسینی: ئیکرام کەریم
٤٤	بیرەوەرییەکان دەبنە گزنگ، دیمانەی مامۆستای دێرین ئەحمەد سەعید	ئامادەکردنی: ئەحمەد حسین ئەحمەد
٤٥	گەنجینەکانی دورگەی بیناسازان	ن: د.عەبدول حەمید ئەبوسلێمان وەرگێڕانی: بوشرا صدیق عەبدول عزیز
٤٦	فری فری قەل فری	نووسینی: (مەلای گەورە) قانع خورشید پێشەکی بۆ نووسیوە
٤٧	کۆچ کۆمەڵە چیرۆکێکی کۆمەڵایەتییە	نووسینی: یوسف حاجی ئەحمەد وەرگێڕانی: کاوە محەمەد
٤٨	پەروەردەی منداڵان لە ئیسلام دا (بەرگی یەکەم)	ن: د. عەبدوڵلا ناصح عەلوان وەرگێڕانی: ناصح ئیبراهیم سازانی
٤٩	ئیمام حەسەن بەننا ١٩٠٦ – ١٩٤٩	نووسینی: موستەفا موحەمەد تەحان وەرگێڕانی: محمد عبدالرحيم
٥٠	مێژووی کوردەکانی جەزیرە ٤٤٧ – ٦٥٦ ك	نووسینی: ئومێد بەهرامی نیا وەرگێڕانی: عبدالرحيم معرفتي

٥١	ئایە خوا کچی هەیە؟ وەڵامێك بۆ کتێبی (کچانی خوا)	نووسینی: ڕوقیە صدیق عبدالعزیز
٥٢	گەشتی قیامەت	نووسینی: ناصح ئیبراهیم سازانی
٥٣	بیری ئوسوولیی ئیسلامی (لە نێوان خوێندنەوە و نەخوێندەواریدا)	فازیل قەرەداغی
٥٤	دەروازەیەك لە مەڕ کێشەی ڕۆچوون هۆکار.. کاریگەرێتی.. چارەسەر	ئامادەکردنی: یاسین ئەحمەد زەنگەنە
٥٥	ئاین لە فکری مەسعود محەممەد دا	نووسینی: عومەر عەلی غەفور
٥٦	ئیسلام لە نێوان بێتوانایی زاناکانی و نەزانی نەوەکانیدا	نووسینی: جەمال حەبیبوڵڵا
٥٧	تاك و حکومەت لە شەریعەتی ئیسلامدا	نووسینی: د. عبدالکریم زیدان وەرگێڕانی: هێمن ڕێبوار
٥٨	جوگرافیای ئاو و هەوا	نووسینی: د.علی ئەحمەد غانم وەرگێڕانی: گۆران ڕەشید ئیمامی
٥٩	کۆزارا	نووسینی: حمە ڕەشید نادر هەورامی
٦٠	ڕۆژمێری تیشك	ئامادەکردنی: ئیکرام کەریم
٦١	سەردەمی خیلافەتی ڕاشیدە	ن: د. ئەکرەم زیائولعومەری وەرگێڕانی: ئیحسان بورهانەدین
٦٢	دۆزی کورد	ئامادەکردنی: ئارام علی سەعید
٦٣	پەروەردەی منداڵان لە ئیسلام دا (بەرگی دووەم)	ن: د. عەبدوڵڵا ناصح عەلوان وەرگێڕانی: ناصح ئیبراهیم سازانی
٦٤	دیموکراسی بە بێ حیجاب	نووسینی: مەروە قاوقچی وەرگێڕانی: محەمەد حمە میرزا حسن محمود حمە کەریم
٦٥	توند و تیژی دژی ئافرەت	نووسینی: ئیدریس ژاڵەیی
٦٦	مێژووی ئیسلام – بوختانی بەدەمەوە	نووسینی: یوسف قەرزاوی

	دەكرێ	وەرگێڕانی: ئیكرام كەریم
٦٧	قادیانییەت لە نێوان وەحی ئاسمانی و ئیلهامی بەریتانیدا	نووسینی: ئیكرام كەریم
٦٨	دیفاعێك لە خوێندن لە حوجرەكانی كوردستاندا	نووسینی: محەمەد علی قەرەداغی
٦٩	پەیوەندی نێوان ئایین و ئەدەب	نووسینی: علی صالح میران
٧٠	محمد ناسراوترین كەسایەتی مێژوو	حەسەن مەحموود حمە كەریم
٧١	قەیرانی دارایی جیهانی	نوسینی: دكتۆر عەلی قەرەداغی
٧٢	پرسیارەكانی عەقیدە لای مندالٚ	نوسینی: د. بسام العموش وەرگێڕانی) ئەحمەد قادر سەعید
٧٣	ڕۆژئاوا بەرەو ئیسلام دێت	وەرگێڕانی: سەردار ڕەزا
٧٤	ئێمە و ئەوان	نوسینی: دكتۆر عەلی قەرەداغی
٧٥	چەند بابەتێكی سیاسی هاوچەرخ	نوسینی: علی باپیر
٧٦	پەروەردەی مندالآن	نوسینی: ناصح علوان وەرگێڕانی: ناصح أبراهیم
٧٧	بەشێك لە یادەوەریەكانی مامۆستا مەلا كەریمی مودەڕیس	نوسینی: عبدالدائم معروف هەورامانی
٧٨	روح چییە؟ وەهمە یان ڕاستی	نوسینی: حەمەرەشید هەورامی
٧٩	ڕۆژمێری تیشك ٢٠١٢	ئامادەكردنی: ئیكرام كەریم
٨٠	پوختەیەك دەربارەی بنەماكانی ئیسلام	نوسینی: ئیكرام كەریم
٨١	زنجیرە وەلآمی ئایا قورئان پارێزراوە وەلآمە زانستیەكان (كتێبی یەكەم)	نووسینی: ئەندازیار عوسمان و ئیكرام كەریم

٨٢	کاریگەری ئیسلام لەسەر کەلتووری کورد	نووسینی: تۆفیق کەریم
٨٣	سەید قوتب لە هاتنە دونیاوە تا شەهیدبوون	صەلاح عەبدولفەتاح ئەلخالیدی، وەرگێڕانی: تاریق نەجیب
٨٤	بزافە ئیسلامیەکان لەنێوان ڕێبازی چاکسازی و گۆڕانسازیدا	نووسینی: د. هادی علی
٨٥	فەتحی ناوچە کوردییەکان بە ئاشتی بووە یان شەڕ	نووسینی: حەسەن مەحموود حەمەکەریم
٨٦	بەڵێ قورئان پارێزراوە (کتێبی دووەم)	نووسینی: ئامینە صدیق عەزیز
٨٧	بەڵێ قورئان پارێزراوە (کتێبی سێیەم)	نوسینی: اکرام کریم
٨٨	فەتواکەی مەلای خەتێ ئەفسانەی مێژوونووسێك ـچاپێکی تازەی بۆ زیادکراوـ	حەسەن مەحموود حەمەکەریم
٨٩	"رسالە العلم"ی مەلای خەتێ	ساغکردنەوەی: مەلا تاهیر بەحرکەیی
٩٠	بەڵێ قورئان پارێزراوە (کتێبی چوارەم)	نووسینی تۆفیق کەریم